

Maatschappelijke gevolgen van de crisis in de visserij

door

Pavel Salz
(Framian BV)

in samenwerking met

Ellen Hoefnagel
(LEI – WUR)

Maarten Bavinck
(MARE – Universiteit van Amsterdam)

en

Lukas Hoex
Jochem Bokhorst
Annica Blok
Julia Quaedvlieg
(Symbeyond Research Group)

Mei 2008

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusies	4
1. Inleiding	10
2. Huidige situatie	12
2.1. Algemeen overzicht	12
2.1.1. Bevolking en werkgelegenheid	12
2.1.2. Visserijeconomie op gemeentelijk niveau	12
2.2. Economische ontwikkeling van de visserijsector	13
2.2.1. Kottersector	13
2.2.2. Resultaten per schip	15
2.2.3. Aanverwante sectoren	17
2.3. Relatie gemeente – visserij	18
2.3.1. Contacten gemeente - sector	18
2.3.2. Perceptie van de economische rol	19
2.4. De bedrijven	19
2.4.1. Zeevisserij	19
2.4.2. IJsselmeervisserij	20
2.5. Oud-opvarenden	21
2.5.1. Kenmerken	21
2.5.2. Transitie en de huidige situatie	22
3. Sociaal-culturele analyse	24
3.1. Sociale cohesie, traditie en cultuur	24
3.1.1. Lokale visserijbestuurders en gemeenten	25
3.1.2. Kottereigenaren en IJsselmeervissers	28
3.1.3. Oud-opvarenden	30
3.2. Drijfveren voor doorgaan of stoppen	30
3.2.1. Verbondenheid met het vak	31
3.2.2. Vertrouwen in de toekomst	33
3.2.3. Visie op de toekomst	34
4. Kansen & bedreigingen en beleid	36
4.1. Kansen en bedreigingen op korte en lange termijn / toekomst	36
4.1.1. De jonge generatie / voortzetting van het beroep	36
4.1.2. Investeren in vernieuwing	37
4.2. Gevolgen voor de keten	38
4.3. Beleidsvraagstukken	39

Lijst van bijlagen

Bijlage A. Methodologie	41
Bijlage B. Algemene sociaal economische informatie over de visserijgemeenten.....	44
Bijlage C. Aantal gesaneerde schepen per gemeente en provincie. 1995-2008	46
Bijlage D. Schatting werkgelegenheid in de toeleverende industrie in 2005/6	47
Bijlage E. Enquête eigenaren van actieve schepen.....	48
Bijlage F. Enquête IJsselmeervisserij.....	52
Bijlage G. Enquête gemeenten	56
Bijlage H. Enquête lokale visserijbestuurders	58
Bijlage I. Enquête oud-opvarenden.....	60

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministeries van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselveiligheid onder de titel 'Maatschappelijke gevolgen van terugval visserij-intensiteit voor visserijgemeenschappen' (opdrachtnummer ond/2007/17/02) tussen oktober 2007 en april 2008.

Het onderzoek geeft met name resultaten weer van een uitgebreide enquête die gehouden werd onder de kottereigenaren, visserijbestuurders, gemeenten en oud-opvarenden. Wij willen graag bij deze gelegenheid alle betrokkenen bedanken die bereid waren onze vragen te beantwoorden.

Samenvatting en conclusies

De omvang van de Nederlandse kotter- en IJsselmeervisserij is in de afgelopen jaren structureel afgenomen. De achtergronden van deze ontwikkeling liggen zowel in biologische als in economische sfeer, met als belangrijkste oorzaken de achteruitgang van de bestanden en stijgende productiekosten. Deze ontwikkeling heeft negatieve gevolgen voor de visserijgemeenten, gemeenschappen en de visserijketen.

De doelstelling van dit onderzoek is om de economische, sociale en culturele gevolgen van de achteruitgang van de visserij en visserijketens op gemeentelijk niveau in kaart te brengen en indien mogelijk voorstellen te doen voor flankerend beleid.

Om de plaatselijke situatie te kunnen analyseren is een uitgebreide schriftelijke enquête gehouden onder actieve kottereigenaren, oud-opvarenden, IJsselmeervisserij, gemeenten en bestuurders van plaatselijke visserijverenigingen. De resultaten zijn aangevuld met statistische gegevens van het CBS en het LEI en enkele recente LEI studies.

Gemeenten en bestuurders

De doelstelling van de enquête onder gemeentelijke ambtenaren en visserijbestuurders was om de visserij in een lokale context te plaatsen en te bepalen welke kennis en inzichten beschikbaar zijn.

Van de aangeschreven gemeenten heeft ongeveer tweederde gereageerd en voor de overige doelgroepen lag de respons tussen de 28% en 38%. Deze percentages zijn hoog genoeg om op landelijk niveau een redelijk betrouwbaar beeld van de situatie te geven. De respons is echter te laag om vergelijkingen tussen gemeenten te kunnen maken

Nederland telt 23 gemeenten waar zeevisserij enige rol speelt. Indien Den Haag buiten beschouwing wordt gelaten tellen deze gemeenten gemiddeld 24.000 inwoners, met een spreiding tussen minder dan 10.000 en circa 60.000. De meeste van deze gemeenten hebben een beroepsbevolking die groter is dan het beschikbare aantal banen, zodat per saldo ongeveer 50.000 mensen buiten hun gemeente werkzaam is. Ondanks het 'plattelandskarakter' van deze gemeenten bevindt bijna driekwart van de banen in deze gemeenten zich in de dienstensector en slechts 2% in de primaire productie. De kottervloot is in sommige gemeenten een belangrijke werkgever: Den Oever (9% van werkgelegenheid), Urk (7%), Goedereede (6%) en De Marne (5%). In de meeste overige gemeenten is de bijdrage van de kottervloot aan de totale lokale werkgelegenheid minder dan 0,5%.

De kottersector als geheel is in de afgelopen 10 jaar aanzienlijk gekrompen met 100 schepen en meer dan 600 arbeidsplaatsen. De reële omzet lag in 2005/6 30% onder het niveau van 1995/6, met name door de afname van de schol- en tongquota. De prijsstijging van brandstof heeft de resultaten verder gedrukt met als gevolg een verslechtering van de solvabiliteit (meer lange termijn schulden) en daling van de verdiensten van bemanningen. Het winstniveau ligt sinds 2002 onder de nullijn. De resultaten in

verschillende onderdelen van de vloot lopen echter sterk uiteen. De problemen doen zich vooral voor onder de boomkorkotters van 1501-2000 pk en de Eurokotters.

Ook de omvang van de IJsselmeervisserij neemt af. Voor de lokale economie speelt deze sector echter nauwelijks een rol van belang, doordat de vloot verspreid is over relatief veel gemeenten langs de kust van het IJsselmeer. De grootste 'concentraties' bevinden zich in Edam-Volendam, Urk en Enkhuizen met 9 tot 11 schepen, ofwel een werkgelegenheidseffect van 15-20 arbeidsplaatsen, wat in deze kleine gemeenten slechts 0,2-0,3% van de werkgelegenheid betekent.

De werkgelegenheid in de sectoren die aan de visserij gelieerd zijn (toelevering, verwerking en handel, afslagen) kan alleen op een hoger regionaal aggregatieniveau worden geraamd en wel voor gebieden Noord (Groningen, Friesland), Oost (Flevoland), West (Noord- en Zuid-Holland) en Zuid (Zeeland). De werkgelegenheid in de toelevering is sinds 1995 van 1.000 naar 700 banen gedaald, wat een gevolg is van een kleiner wordende vloot en een afname van intermediaire leveringen. Met de kleinere aanvoervolumes en productiviteitsgroei is ook het aantal arbeidsplaatsen op de afslagen afgenomen. De visverwerking en handel biedt werk op een redelijk constant niveau van 6.000-6.500 banen (ofwel 5.200 fte's in 2006), waarbij mogelijk een lichte stijging is opgetreden. Het totale aantal arbeidsplaatsen in de aan de visserij gelieerde activiteiten is tamelijk constant gebleven op ongeveer 8.500¹.

Veel gemeenteambtenaren en visserijbestuurders zijn van mening dat de sociale en culturele rol van de visserij in hun gemeenten en gemeenschappen matig tot vrij groot is. Tegelijkertijd erkennen gemeenteambtenaren, met uitzondering van Urk, dat de economische rol van de visserij sector beperkt is. Het blijkt dat gemeenten meestal geen gegevens hebben over het belang van de visserij en aanverwante sectoren voor de plaatselijke werkgelegenheid en al helemaal niet over het gegeneerde inkomen. Men is wel van mening dat, door de problemen in de visserij, de sociale cohesie achteruit gaat. Of dit een gevolg is van de algemene maatschappelijke trends of de problemen in de visserij is echter moeilijk aan te geven.

Gemeenteambtenaren en visserijbestuurders zijn het er in grote lijnen over eens dat de visserij een bijzondere sector is, waarvoor aparte aandacht nodig is. De vloot heeft specifieke infrastructuur nodig, die onder de verantwoordelijkheid van de gemeente valt. De vissers hebben een eigen mentaliteit, die mede een gevolg is van de aard van het beroep en minder intensieve sociale contacten aan de wal. De meerderheid van de bestuurders heeft er vertrouwen in dat de visserij in hun gemeente toekomst heeft en dat de afslag blijft bestaan. Lokale visserijbestuurders achten het aanpassingsvermogen van de sector echter tot nu toe niet groot. De vitaliteit van de plaatselijke vissersverenigingen wordt wel hoog aangeslagen. Slechts 40% van de bestuurders meent dat de vloot nog steeds de nodige kritieke massa heeft.

Kottereigenaren en IJsselmeervissers

De enquête onder kottereigenaren in de zee- en IJsselmeervisserij beoogde kwalitatieve informatie te verzamelen over hun beleving van de huidige situatie, zowel sociaal-cultureel (binnen de gemeenschap) als economisch (bedrijfsvoering en toekomstplannen).

Tweederde van de kottereigenaren blijft vertrouwen houden in de toekomst. Dit komt vermoedelijk onder andere doordat de gemiddelde nominale besommingen per schip over een langere termijn betrekkelijk constant blijven en men gewend is om het bedrijf in sterk schommelende omstandigheden overeind te houden. Men hecht sterk aan de voortzetting van het familiebedrijf en zet zich in om de slechte perioden te overbruggen. Dit is kenmerkend voor ondernemers in het algemeen, en kottereigenaren vormen hierop geen uitzondering.

De meeste kotter- en IJsselmeerbedrijven zijn in handen van een enkele eigenaar of enkele naaste familieleden. Het komt zelden voor dat een bedrijf in handen is van zakelijke partners, zonder familiebanden. De meest gangbare vorm is de Vennootschap onder Firma (VOF), gevolgd door Besloten Vennootschap (BV) en de Eenmanszaak. Bij de gedaalde verdiensten in de afgelopen jaren blijkt BV

---

¹ Dit is een combinatie van full time en part time banen.

fiscaal nadelig te zijn. De meeste bemanningsleden in de kottervisserij zijn afkomstig uit de regio. Het is opvallend dat 12% van de kottereigenaren aangeeft ook buitenlanders aan boord te hebben.

Uit de enquête onder de eigenaren blijkt een grote binding met de visserijtraditie, het beroep en de gemeenschap, met name in gemeenten waar de kottervloot een grote rol van betekenis speelt in de lokale economie (Urk, Den Oever, Goedereede). De sociale cohesie binnen de gemeenschap wordt echter lang niet door iedereen als hecht ervaren. Binnen een gemeenschap kan men hier ook verschillend over denken. IJsselmeervissers blijken minder vaak in 'hechte gemeenschappen' te wonen dan kottereigenaren.

De belangrijkste reden om met de visserij door te gaan is duidelijk de liefde voor het vak – dit wordt door tweederde van de respondenten aangevoerd. Daarnaast speelt de voortzetting van het familiebedrijf een belangrijke rol evenals de overtuiging dat er betere tijden zullen komen. Ongeveer driekwart van de kottereigenaren en bijna alle IJsselmeervissers ervaren dat ze deel uitmaken van een 'prachtige visserijtraditie'.

In het verlengde van deze positieve instelling verbaast het niet dat verreweg de meeste eigenaren (grote) moeite zouden hebben om met de visserij te stoppen. Tweederde is dan ook niet van plan om het bedrijf in de komende 1-2 jaar te beëindigen, ook al zou de economische situatie niet verbeteren. Over de toekomstmogelijkheden buiten de visserij lopen de meningen sterk uiteen. Er zijn evenveel mensen die geloven dat het makkelijk zou zijn om met een vissersopleiding elders aan het werk te komen als mensen die van het tegendeel overtuigd zijn. Aan de andere kant gelooft bijna tweederde dat men '*als visser nog steeds makkelijk aan de bak komt*'.

De toekomstvisie komt het duidelijkst naar voren als het op investeringen en innovatie aankomt. De meeste kottereigenaren geven aan dat ze hun bedrijfsvoering hebben aangepast, vooral in de sfeer van kostenbeheersing, om het hoofd boven water te houden. Men zoekt hiertoe verschillende oplossingen: met minder vermogen vissen, meer nabije visgronden op zoeken, nieuwe technieken uitproberen en/of zich richten op andere vissoorten. Ongeveer 40% van de respondenten geeft aan grote onverwachte uitgaven te kunnen doen, zoals bijvoorbeeld het vervangen van een motor.

Er is een grote bereidheid om nieuwe investeringen te doen. Liefst 60% van de respondenten heeft investeringsplannen die uiteenlopen van andere vistechieken, het aankopen van contingenten of verbeteringen aan boord. Het overschakelen op een andere vistechiek lijkt de hoogste prioriteit te hebben. Hierbij denkt een aantal mensen aan pulskor of sumwing, maar de meeste aan andere, al in de praktijk beproefde en bewezen technieken, zoals flyshooten, twinriggen, enz. Op de tweede plaats staat aanschaf van quota, gevolgd door het overschakelen op een kleiner schip en/of het vervangen van de motor. Het is in dit verband belangrijk dat de helft van de potentiële investeerders hun plannen inmiddels met de bank heeft besproken en dat op een enkel geval na de bank bereid is de investeringen te steunen. Onder de huidige omstandigheden is dit een cruciale voorwaarde voor de uitvoering van plannen.

Naast modernisering door investeringen is het voor de voortzetting van de bedrijven op langere termijn van belang of er een nieuwe generatie is die de bedrijven in de toekomst kan en wil overnemen. Hierover bestaat geen eenduidig beeld. Ongeveer de helft van de kottereigenaren hoopt dat hun kinderen ook visser zullen worden en gelooft dat hun kinderen dat zelf ook willen. Men onderkent echter wel het probleem dat visserij scholen onvoldoende leerlingen kunnen vinden, wat mogelijk in het verlengde ligt van de constatering dat de jongere generatie beter opgeleid is dan vroeger. Bovendien lijkt een zekere twijfel te bestaan over de instelling van de jongeren – bijna 40% is geneigd ze te bestempelen als 'hangjongeren'. Dit hoeft echter geen betrekking te hebben op hun eigen kinderen.

Uit dit onderzoek blijkt de negatieve invloed van de inkrimping van de visserij op het sociale leven van vissers, want de onderlinge omgang tussen vissers is verminderd. Een groot deel van de respondenten kan nog wel steeds goed '*zijn verhaal kwijt*'. Uit de antwoorden over de beleving van de crisis in de visserij ontstaat een betrekkelijk diffuus beeld, waaruit blijkt dat de situatie verschillend beleefd en gezien wordt. Men is het er in het algemeen over eens dat de vissersgemeenschappen minder geïsoleerd zijn dan vroeger. Bijna even veel respondenten geeft aan dat ze wél respectievelijk niet vinden dat het stoppen met visserij '*een afgang is*'. Wel is bijna tweederde het eens met de stelling '*De schwing is eruit*'.

Het onderzoek zou ook de vooruitzichten op lange termijn (tot 2020) verkennen. Deze zijn echter in belangrijke mate bepaald door externe factoren (als gezondheid van de visbestanden, energieprijzen en het beleid), die de sector nauwelijks kan beïnvloeden. Daarom werd het onderzoek geconcentreerd op ‘interne kracht respectievelijk zwakte’, dat wil zeggen factoren die wel binnen de armslag van de sector liggen.

Oud-opvarenden

De enquête onder oud-opvarenden had tot doel te bepalen hoe sterk de banden blijven met de visserij, hoe ze op de visserij terugkijken en hoe ze het vertrek uit de visserij hebben ervaren.

De groep oud-opvarenden die de enquête heeft beantwoord is vooral afkomstig uit Zuid- Holland en Zeeland. Alle leeftijdscategorieën zijn goed vertegenwoordigd. Ook de samenstelling naar het aantal jaren in de visserij is evenredig. De meesten zijn in het bezit van visserijdiploma's SW3 en SW4 en enkelen hebben ook een hoger diploma. Het gaat hier om een nadrukkelijk andere groep dan de kottereigenaren. De oud-opvarenden zijn eerder werknemers dan ondernemers, ondanks het feit dat ze in de visserij met deelbeloning een deel van de risico's dragen. Hun antwoorden moeten dan ook in dit licht worden geïnterpreteerd.

De meest voorkomende redenen om de visserij te verlaten is sanering en voorkeur voor werk aan wal, soms in combinatie met privé- redenen. De helft van de respondenten geeft aan een zelfstandig besluit te hebben genomen en slechts weinigen voelen zich uit de visserij gezet. Ze hadden er wel moeite mee om elders te gaan werken.

Driekwart van de oud-opvarenden kon direct ergens anders aan de slag en de helft van de overigen was ongeveer 2-3 maanden werkloos. Niemand hoefde voor zijn werk te verhuizen, zodat de sociale inbedding in tact bleef. Enkele oud-opvarenden hebben een eigen bedrijf opgezet, maar de meesten zijn elders in loondienst gegaan. Ongeveer de helft gaf aan dat ze er financieel op achteruit zijn gegaan en de andere helft is of gelijk gebleven of zelfs vooruitgegaan. In dit verband is het wel de vraag met welke jaren men vergelijkt, want tussen 1998 en 2001 werd er in de visserij zeer goed verdiend.

De verbondenheid met de visserij blijft sterk, al was het alleen maar door het lezen van Visserijnieuws, maar ook doordat men in dezelfde gemeente is blijven wonen. Velen van de oud-opvarenden zijn van mening dat ze in een hechte vissersgemeenschap wonen. Hun omgeving heeft meestal positief of neutraal gereageerd op hun vertrek uit de visserij. Er zijn slechts weinig negatieve reacties geweest. Achteraf bevestigen ook oud-collega's dat ze er goed aan hebben gedaan om de visserij te verlaten.

De oud-opvarenden zijn minder optimistisch over de toekomst van de visserij dan de kottereigenaren. Minder dan eenderde gelooft dat er in de komende jaren een goede boterham in de visserij verdiend zal kunnen worden. Tweederde zou dan ook niet meer terug willen naar het oude beroep. Slechts enkelen hebben (klein)kinderen die aan boord van vissersschepen werken. Meer dan driekwart zou ook hun (klein)kinderen niet aanraden om visser te worden.

Beleidspraktijk

Mogelijkheden om op gemeentelijk niveau de visserij te steunen zijn beperkt tot het onderhoud van de infrastructuur. Gemeenten proberen een overstap uit de visserij naar bijvoorbeeld het toerisme te faciliteren en meer in het algemeen de kracht van de lokale economie te bevorderen, maar dat hoeft geen visserij te zijn. Sommige gemeenten en plaatselijke visserijbestuurders zijn van mening dat er te veel nadruk wordt gelegd op sanering en dat er te weinig aandacht is voor de sociale gevolgen daarvan. Het is overigens opvallend dat een belangrijk aantal respondenten binnen deze twee groepen niet op de hoogte zegt te zijn van de maatregelen onder de as 4 van het Nederlandse programma van het Europees Visserij Fonds.

Van de oud-opvarenden blijken slechts weinigen steun van de overheid te hebben ontvangen, terwijl een grote groep aangeeft aanvullende opleidingen te hebben gevolgd.

Conclusie

Er zijn slechts enkele gemeenten waar de omvang van de visserijvloot nog het predicaat 'visserijgemeente' zou rechtvaardigen. Dit neemt niet weg dat de betrokkenen dikwijls van mening zijn dat men in een 'vissersgemeenschap' woont.

In sommige opzichten ontstaat een overtuigend beeld over de beleving van visserijtraditie, verbondenheid met de gemeenschap en gehechtheid aan het vissersbestaan. De drie belangrijkste positieve drijfveren om visser te blijven zijn de liefde voor het vak, het hebben van een positief toekomstbeeld voor het eigen bedrijf en de voortzetting van de familietraditie. Er zijn ook twee negatieve drijfveren om visser te blijven. Men ziet weinig perspectieven buiten de visserij en men is bang het visserijvak te zeer te gaan missen.

In veel andere opzichten bevestigt dit onderzoek de veelzijdige werkelijkheid met een grote diversiteit van algemene en visserijspecifieke omstandigheden bij gemeenten, bedrijven en individuen, waardoor visies op de 'visserijproblematiek' uiteenlopen.

De belangrijkste conclusie is dat er, ondanks de huidige economische problemen, een grote groep kottereigenaren, IJsselmeervissers, bestuurders en gemeenten is die in toekomstige kansen van de visserijsector in Nederland geloven en zich hiervoor willen inzetten.

1. INLEIDING

Trends in de Nederlandse kottter- en IJsselmeervisserij

De Nederlandse kotttervisserij is sinds 1990 qua vloot, werkgelegenheid, aanvoerwaarde en quota structureel kleiner geworden. De grootste omvang van de vloot en werkgelegenheid werd bereikt in 1987, met ruim 600 schepen en 3.000 arbeidsplaatsen aan boord. De oorzaken liggen zowel in de biologische als in de economische sfeer, met als belangrijkste de achteruitgang van de visbestanden en de stijgende productiekosten. Deze ontwikkeling heeft negatieve gevolgen voor de visserijgemeenten, gemeenschappen en de keten.

Tabel 1.1 Trends in de kotttervisserij

	1990	2000	2006
Aantal schepen	553	402	346
Motorvermogen (1000 pk)	559	428	308
Werkgelegenheid	2.486	1.831	1.399
Aanvoerwaarde (mln Euro)	315 ²	290	256
Aanvoerwaarde (mln Euro, prijzen 2006)	410	296	256
Quota tong (tonnen)	18.000	16.500	11.800
Quota schol (tonnen)	88.700	38.600	20.300
Quota kabeljauw (tonnen)	11.500	8.800	2.000

Bronnen: LEI, Visserij in cijfers 1993 en 2007

Ook de IJsselmeervisserij is geleidelijk kleiner geworden: in 2001 waren er ruim 70 vissersschepen op het IJsselmeer actief terwijl in 2007 er nog maar 50 bedrijven met in totaal 61 schepen waren.

In de komende jaren zal de inkrimping van de sector zich voortzetten. De Ministerraad heeft op 11.6.2007 een lange termijn herstelplan voor de Noordzee platvis aangenomen, dat uiteindelijk tot een beheer op basis van MSY zal moeten leiden. De kotttervloot, werkgelegenheid en vangsten zullen hierdoor op korte en middellange termijn waarschijnlijk met 20-40% kleiner moeten worden. De visserijgemeenten en visserijgemeenschappen, evenals de toeleveranciers en afnemers, zullen dan ook worden geconfronteerd met economische en sociale gevolgen hiervan.

Vraagstelling van het onderzoek

In het licht van deze negatieve ontwikkelingen heeft het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit dit onderzoek laten uitvoeren met de volgende taakomschrijving.

- *Wat is de feitelijke situatie met betrekking tot maatschappelijke gevolgen voor visserijgemeenschappen en visserijgemeenten ten gevolge van de malaise in de visserij als gevolg van de saneringsrondes, faillissementen en natuurlijk verloop?*
- *Psycho-sociale analyse :*
  - *Wat zijn de vijf belangrijkste drijfveren voor vissers ten aanzien van de sterke verbondenheid met het werken in de visserijsector.*
  - *Hoe kan het visserijbeleid en ander overheidsbeleid daar beter op inspelen?*
  - *Welke afwegingen maken vissers om uit de visserij te stappen?*
  - *Hoe redden deze mensen zich nu (ook binnen het gezin)?*
  - *Wat voor toekomstperspectief hebben deze mensen?*
  - *Hoe kijkt de gemeenschap naar deze mensen?*
- *Hoe werkt de malaise in de visserij en het gevolg daarvan (saneringen, faillissementen en natuurlijk verloop) door in de keten en wat zijn de maatschappelijke gevolgen daarvan?*
- *Welke kansen/ bedreigingen zijn er voor de langere termijn (tot 2020) voor visserijgemeenschappen en visserijgemeenten?*
- *Welke instrumenten kunnen worden ingezet om welke problemen te lijf te gaan? Welke (economische) instrumenten*

² Wisselkoers EUR = 2.2 NLG

hebben gemeenten, provincies, rijksoverheid en Europa om de maatschappelijke gevolgen te verlichten?

Methode van uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een brede schriftelijke enquête en aangevuld met enkele recente publicaties. De enquête was gericht op een vijftal doelgroepen: actieve kottereigenaren, IJsselmeervissers, oud-opvarenden, lokale visserijbestuurders en gemeenten waar de zeevisserij van betekenis is. Uit de onderstaande tabel blijkt dat er een responsniveau tussen 28% en 38% is gerealiseerd, waardoor een statistisch betrekkelijk betrouwbaar beeld geschetst kan worden.

Tabel 1.2. Samenvatting van de respons op de enquête

Doelgroep	Aantal verzonden	Aantal ontvangen
Kottereigenaren	307	119
IJsselmeervissers	50	18
Gemeenten	23	14
Lokale bestuurders	63	21
Oud-opvarenden	283	81

De sociaal-culturele analyse is vooral uitgevoerd aan de hand van vragen en stellingen waarvan respondenten hun mate van instemming of afwijzing konden aangeven. Deze vragen en stellingen vormen indicatoren voor bepaalde kenmerken van de gemeenschappen, zoals sociale cohesie, traditie en cultuur, verbondenheid met het vissersvak, aanpassingsvermogen en het vertrouwen in de toekomst van de visserij. De perceptie van de respondenten met betrekking tot deze kenmerken staan centraal in de analyse.

2. HUIDIGE SITUATIE

2.1. Algemeen overzicht

2.1.1. Bevolking en werkgelegenheid

De Nederlandse kottervloot is gevestigd in 23 gemeenten met in totaal 1 miljoen inwoners, een beroepsbevolking van 438.000 mensen en ongeveer 415.000 banen. De gemeente Den Haag moet echter als een bijzonder geval worden gezien, en indien deze gemeente buiten beschouwing wordt gelaten, hebben de overige gemeenten een bevolking van 526.000 mensen, een beroepsbevolking van 214.000 en 165.000 banen. Hieruit blijkt dat per saldo bijna 50.000 mensen buiten hun eigen gemeente werk moeten zoeken.

De gemiddelde grootte van deze gemeenten ligt op ongeveer 24.000 inwoners, waarbij Velsen, Katwijk en Den Helder tot de grootste behoren, met ca. 60.000 inwoners en Terschelling en Noord-Beveland tot de kleinste met minder dan 10.000 inwoners. Slechts twee van de 22 kleinere gemeenten (exclusief Den Haag) hebben een beroepsbevolking die kleiner is dan het aantal beschikbare banen, zodat ze per saldo werknemers importeren (Urk en Vlissingen). In Urk is dit echter veroorzaakt door een relatief lage participatiegraad (aandeel van de beroepsbevolking ten opzichte van de totale bevolking) van 22% tegen een gemiddelde van ca. 40%. In alle andere gemeenten zijn er minder banen dan mensen die willen werken.

De structuur van de economie is ook in deze, veelal plattelandsgemeenten, sterk op diensten georiënteerd. Bijna driekwart (72%) van de beschikbare banen is in de dienstensector, 25% in nijverheid en slechts ongeveer 2% in de primaire productie (excl. Den Haag).

In de enquête aan de gemeenten is gevraagd naar de belangrijkste economische sectoren. Van de 14 gemeenten die de enquête hebben ingevuld, geven slechts twee aan dat de visserijsector een belangrijke rol speelt: Urk met 'visverwerking' en Wieringen met 'visserij en aanverwanten'.

2.1.2. Visserijsector op gemeentelijk niveau

In 2006 lag de werkgelegenheid aan boord van de kottervloot op een kleine 1.500 banen, in de visverwerking op 6.400 en in afslagen en in de toeleverende industrie op ongeveer 1.600. Daarnaast werkten er ongeveer 300 mensen in de schelpdiersector en ongeveer 100 in de IJsselmeervisserij. De vriestrawlvloot geeft werk aan ruim 500 mensen, maar hiervan is waarschijnlijk minstens 30% buitenlander. De totale werkgelegenheid in de 'visserijsector' (excl. detailhandel) kan worden geraamd op ongeveer 10.000 mensen. Indien al deze banen in de 23 kleinere visserijgemeenten zouden zijn, dan zou de visserijsector ongeveer 6% van de werkgelegenheid bieden. Het grootste deel komt dan op rekening van de visverwerkende industrie. De vloot en de daaraan gelieerde activiteiten (toelevering en afslagen) vertegenwoordigen 1,5%.

In de periode 1995-2006 is de werkgelegenheid aan boord van de kottervloot gedaald met 28% van ruim 2.000 naar 1.400 arbeidsplaatsen. De daling is echter per gemeente zeer verschillend geweest. Bijna de gehele afname heeft zich in zes gemeenten voorgedaan en dan met name in Urk, Goedereede, Den Helder en Texel, doordat daar de vloot substantieel kleiner is geworden.

Tabel 2.1. Kottervloot en werkgelegenheid aan boord per provincie en gemeente, 1995, 2006 (per 31.12)

Provincie	Gemeente	Werkgelegenheid		Aantal schepen	
		1995	2006	1995	2006
Flevoland	Urk	581	350	95	65
	<i>Totaal</i>	<i>581</i>	<i>350</i>	<i>95</i>	<i>65</i>
Friesland	Dongeradeel	39	45	14	16
	Harlingen	49	43	17	15
	Lemsterland	14	13	2	2
	Nijefurd	6	11	2	4
	Terschelling	17	20	6	7
	Wûnseradiel	11	14	4	5
	<i>Totaal</i>	<i>136</i>	<i>146</i>	<i>45</i>	<i>49</i>
Groningen	Delfzijl	14	3	5	1
	Eemsmond	28	20	10	7
	De Marne	111	109	38	39
	<i>Totaal</i>	<i>153</i>	<i>132</i>	<i>53</i>	<i>47</i>
N. Holland	Den Helder	168	79	29	18
	Den Oever	158	135	54	47
	Edam-Vollendam	16	11	5	4
	Texel	168	100	29	19
	Velsen	42	8	11	3
	<i>Totaal</i>	<i>556</i>	<i>334</i>	<i>129</i>	<i>91</i>
Z. Holland	Den Haag	18	11	6	4
	Goedereede	322	210	63	42
	Katwijk	81	46	15	8
	<i>Totaal</i>	<i>421</i>	<i>267</i>	<i>84</i>	<i>54</i>
Zeeland	Noord-Beveland	11	14	4	4
	Reimerswaal	17	22	6	8
	Sluis	41	29	10	7
	Tholen	27	18	8	5
	Vlissingen	101	89	16	15
	<i>Totaal</i>	<i>202</i>	<i>171</i>	<i>46</i>	<i>39</i>
Nederland	Totaal	2,048	1,399	452	345

Bron: Vloot LEI, werkgelegenheid – eigen schatting op basis van de verdeling van de vloot.

De IJsselmeervisserij wordt vanuit de optiek van de gemeentelijke economie niet besproken. De IJsselmeervloot is verspreid over een betrekkelijk groot aantal gemeenten, waardoor de effecten op de werkgelegenheid klein zijn. De helft van de IJsselmeervloot is geregistreerd in Edam-Volendam, Urk en Enkhuizen met 9-11 schepen per gemeente. Met een gemiddelde bemanning van 1,5 opvarende per schip betekent dit 15 arbeidsplaatsen per gemeente, wat slechts 0,1 tot 0,3% van de werkgelegenheid in deze gemeenten vertegenwoordigt.

2.2. Economische ontwikkeling van de visserijsector

2.2.1. Kottersector

Het LEI rapporteert jaarlijks in 'Visserij in Cijfers' over de economische resultaten van de kottersector. Uit deze cijfers blijkt dat de sector structureel kleiner wordt. Aan de andere kant blijkt uit de gehouden enquête dat een groot aantal kottereigenaren nog altijd relatief veel vertrouwen heeft in de toekomst. Om deze schijnbaar tegenstrijdige constatering te begrijpen, is het noodzakelijk om een vergelijking te maken tussen de ontwikkeling van de resultaten van de sector en die van de individuele bedrijven. Om het effect van toevallige schommelingen te verkleinen worden ontwikkelingen beschreven aan de hand van drie 2-jaarsgemiddelden uit de afgelopen 10 jaar.

Tussen 1995 en 2006 is het aantal schepen met 23% gedaald, terwijl het totale motorvermogen van de vloot met 34% is afgenomen. Dit betekent dat de relatief grotere schepen de vloot hebben verlaten of door kleinere schepen zijn vervangen. De werkgelegenheid aan boord is met 31% gedaald.

De nominale economische indicatoren zijn achteruitgegaan, maar niet even structureel als de fysieke. In de jaren 1999-2001 was er sprake van een opleving met hogere omzetten, waarna de resultaten snel daalden door een combinatie van lagere besommingen en stijgende brandstofprijzen. De verslechterde economische resultaten zijn vooral zichtbaar in de achteruitgang van de bruto kasstroom³ en de arbeidsopbrengst⁴ en als gevolg hiervan de toename van schulden (vreemd vermogen).

Tabel 2.2. Ontwikkeling van de kottervloot en de economische resultaten, 1995/6 – 2005/6

	Aantal schepen	Motorvermogen (1000 pk)	Aantal opvarenden	Omzet (mln €)	Bruto kasstroom (mln €)	Lang vreemd vermogen (mln €)	Arbeidsopbrengst/opvarende (1000 €)
1995/6	445	483	2.086	281	67	225	51
2000/1	402	425	1.816	299	57	193	57
2005/6	344	318	1.435	248	28	265	37

Binnen deze globale trends heeft echter een aantal verschillende ontwikkelingen plaatsgehadt:

- De krimp van de vloot heeft zich vooral voorgedaan bij de grootste en de kleinste schepen. Het aantal kotters met meer dan 2000 pk is gedaald van 68 in 1995-6 naar 21 in 2005-6; het aantal garnalenkotters met minder dan 260 pk is in dezelfde periode gedaald van 104 naar 56. Aan de andere kant is het aantal 'Eurokotters' (261-300 pk) gestegen van 134 naar 165.
- De daling van de besomming is vooral het gevolg van de resultaten van boomkorkotters (schepen met meer dan 1500 pk). De garnalenvisserij en de z.g. diverse visserijen⁵ zijn daarentegen vooruitgegaan, wat ook de oorzaak is van de groei van het aantal Eurokotters.

Tabel 2.3. Vloot per pk-groep en besomming per tak van visserij

Pk-groep	Aantal schepen per pk-groep		Besomming / tak van visserij (mln €)		
	1995/6	2005/6	Vistuig	1995/6	2005/6
<260 pk	104	56	Boomkor	234	176
261-300 pk	134	165	Trawl / span ⁶	13	3
301-1500 pk	42	20	Garnalen	31	38
1501-2000 pk	99	82	Diversen	3	31
>2001 pk	68	21			
Totaal	447	344	Totaal	281	248

Hieruit blijkt dat de problemen zich vooral voordoen bij de grotere kotters (>1500 pk), die sterk van de boomkorvisserij op platvis afhankelijk zijn. De Nederlandse quota voor tong en schol zijn in deze periode met 16% respectievelijk 44% gedaald, waardoor hun totale besomming afnam van 198 miljoen euro naar 156 miljoen euro.

³ Omzet minus operationele kosten (excl. loonkosten)

⁴ Som van arbeidskosten (deel en sociale lasten) plus netto resultaat. Dit is gelijk aan netto toegevoegde waarde.

⁵ Dit zijn nieuwe visserijen die in de afgelopen jaren zijn opgekomen, o.a. flyshoot.

⁶ Som van bordentrawl, rondvisspan en haringspan.

2.2.2. Resultaten per schip

Het feit dat de omvang van de kottervisserij krimpt, betekent niet dat alle individuele bedrijven in de problemen zitten. Hierboven is al aangetoond dat de resultaten van de verschillende groepen schepen nogal uiteen lopen. Bovendien zijn er binnen elke groep bedrijven met betere en slechtere resultaten, onder andere door de kwaliteit van de schipper en de bemanning.

Figuur 1 laat een aantal economische indicatoren zien. Hieruit blijkt in de eerste plaats dat er structureel sprake is van substantiële schommelingen, zowel in de bruto besomming als in het netto resultaat. Langere historische reeksen bevestigen dit beeld. Dit betekent dat de eigenaars van de schepen gewend zijn om met de schommelingen in de natuur (en beleid) om te gaan. De winsten uit een goede periode vormen reserves voor de verliezen die in de minder voorspoedige jaren worden opgelopen.

Het niveau van de nominale besommingen was in 2006 voor de meeste pk-groepen ongeveer gelijk aan het niveau van 1998, met uitzondering van de groep van 301-1500 pk, waar aanzienlijk meer verdiend werd. Dit is een gevolg van de introductie van nieuwe veelbelovende vistechnieken, nota bene in een vlootsegment dat zich al decennia lang in een neerwaartse spiraal bevond.

Ook het niveau van de nominale besommingen per schip van de 'traditionele' boomkorkotters (>1500 pk) blijft 'schommelen rond een gemiddelde op lange termijn. Dit betekent dat het aantal schepen in deze groep evenredig kleiner wordt met de afnemende vangstmogelijkheden (TACs). Het grootste probleem voor de actieve kottereigenaren zijn de stijgende energiekosten. Het is niet duidelijk of men rekening houdt met het feit dat de reële besommingen in 2005/6 in feite met 20% lager waren dan tien jaar eerder..

Het netto resultaat was in 2006 voor alle groepen aanzienlijk slechter dan in 1998, met uitzondering van de middenslagkotters (301-1500 pk). Vooral de groep Eurokotters en de boomkorschepen van 1501-2000 pk laten een structurele daling zien.

De achteruitgang van de resultaten is het meeste zichtbaar in de daling van de loonkosten per opvarende (deel en sociale lasten). Tussen de 1995/6 en 2005/6 is dit bedrag van 50.000 naar 44.000 euro gedaald, d.w.z. 12%. In reële termen, d.w.z. rekening houdend met inflatie, is de daling 30% geweest. In 2005/6 lagen de loonkosten in de visserij ongeveer 10% onder de gemiddelde loonkosten in de industrie en het nationaal gemiddelde. Tien jaar eerder lagen de loonkosten en dus ook de verdiensten in de visserij ongeveer 50% boven het nationaal gemiddelde. Door de absolute, reële en relatieve daling van de verdiensten in de visserij is de aantrekkelijkheid van dit beroep evident aanzienlijk kleiner geworden.

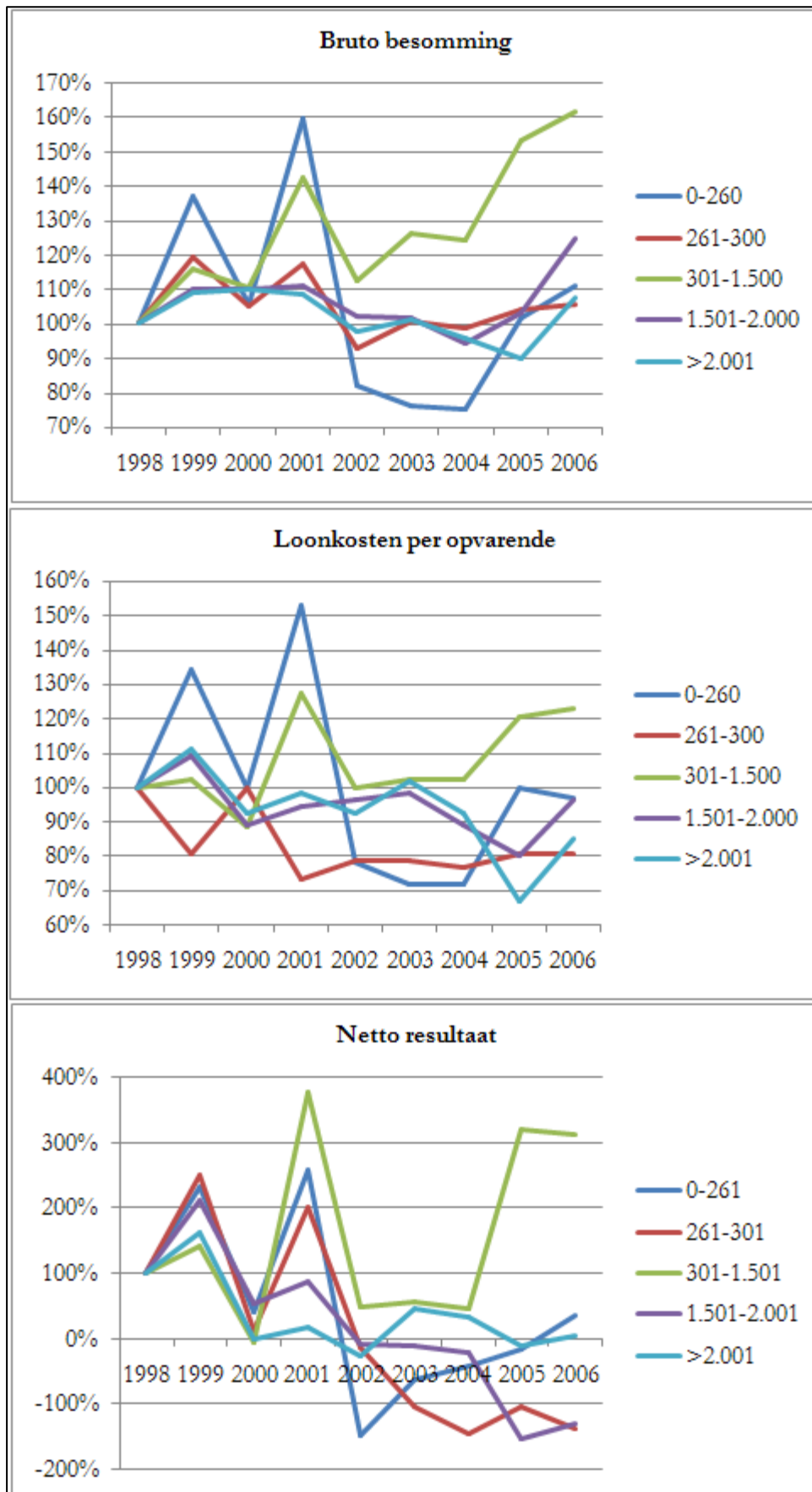

Fig. 2.1 Economische indicatoren per schip en pk

2.2.3. Aanverwante sectoren

De werkgelegenheid in de visverwerkende industrie en groothandel is relatief constant gebleven, ondanks de achteruitgang van de aanvoersector. In 2006 werkten hier ongeveer 6.400 mensen, terwijl dit in 1997 iets meer dan 6.000 was⁷. Nog eens 10 jaar eerder, in 1988 heeft het LEI de werkgelegenheid in deze sector op 7.000 arbeidsplaatsen geraamd⁸. Gezien de onzekerheden van deze schattingen wordt geconcludeerd dat de werkgelegenheid relatief constant is gebleven, ondanks de consolidatie die ook in deze sector plaats heeft gehad.

Het is dan ook de vraag in welke mate de visverwerkende industrie direct afhankelijk is van de Nederlandse aanvoersector. Terwijl de vangstmogelijkheden (quota) voor platvis van de Nederlandse kottersector daalden, steeg de omvang van de buitenlandse handel in vis en visproducten. Er moet worden geconcludeerd dat de toename van de handel de eigen aanvoer heeft gecompenseerd, zodat de werkgelegenheid in stand kon worden gehouden.

Tabel 2.4. Ontwikkeling van de Nederlandse buitenlandse handel in visproducten en quota, 1999 en 2006

	1999	2006
Invoer		
- 1000 t (product gewicht)	531	666
- miljoen euro	1.075	1.757
Uitvoer		
- 1000 t (product gewicht)	709	875
- miljoen euro	1.518	2.276
Quota (tonnen)		
- schol	40.385	22.732
- tong	16.409	13.732

Bronnen: Buitenlandse handel- Eurostat, Quota – LEI, Visserij in Cijfers.

Opmerking: quota zijn excl. eventuele ruil.

Er zijn geen vergelijkbare historische gegevens beschikbaar om de ontwikkeling op de afslagen en in de toeleverende industrie te kwantificeren. De omzet van de afslagen is gedaald van 378 miljoen euro in 1995 naar 336 miljoen euro in 2006, ofwel 11%⁹. Rekening houdend met de inflatie bedroeg deze daling ongeveer 22%. De oorzaak ligt in de daling van de TACs en quota, zodat ook ongetwijfeld minder mensen nodig waren om de vis op de afslagen af te handelen. Indien een proportionele afname van ca. 15% verondersteld wordt, waren er in 2006 ongeveer 100 arbeidsplaatsen (50 in fte) minder op de afslagen dan in 1995. De omzetzijding heeft zich vooral voorgedaan op de afslagen van Scheveningen, IJmuiden en Den Helder, zodat daar waarschijnlijk ook het verlies aan werkgelegenheid het meest voelbaar was.

De ontwikkeling in de toeleverende industrie is een combinatie van de ontwikkelingen in omvang en samenstelling van de vloot en samenstelling van de kosten. Een schatting op basis van de waarde van intermediaire leveringen laat zien dat er sinds 1996 ongeveer 60 arbeidsplaatsen (6%) in deze sector zijn verdwenen. De regionale spreiding van deze werkgelegenheid is niet beschikbaar.

De meeste gegevens over de werkgelegenheid in de aanverwante sectoren zijn niet op het niveau van de gemeenten beschikbaar. Ook de gemeenten zelf hebben geen statistische gegevens hierover. Daarom moet worden volstaan met een verdeling in vier grote regio's.

⁷ LEI, EU Regional study on dependency on the fisheries sector – The Netherlands, 1999.

⁸ LEI, Regional socio-economic study of the fisheries and aquaculture sector – The Netherlands, 1992

⁹ In de jaren 1999-2001 was de omzet gemiddeld 424 miljoen Euro.

Tabel 2.5. Ontwikkeling van de werkgelegenheid in de totale visserijsector per regio, 1995-2006 (aantal personen en fte)

	Noord		Oost		West		Zuid		Totaal		FTE
	1995	2006	1995	2006	1995	2006	1995	2006	1995	2006	2006
Kottervloot	289	278	581	362	967	642	202	188	2.048	1.470	1.470
Trawlervloot ³					422	539			422	539	465
Verwerking ¹	nb	511	>1.336	1.916	>1.923	3.066	>668	894	6.052	6.387	5.214
Afslagen ⁴	164	156	153	159	350	273	75	63	742	651	283
Schelpdieren	nb	20					225	280	225	300	271
Toelevering ²	190	135	55	35	670	475	85	55	1.000	700	700
Totaal									10.489	10.047	8.403

Bronnen:

Cijfers over 2006 (excl. toelevering): Smit, J.G.P. en C. Taal, Socioeconomische indicatoren van de Nederlandse vissector, Den Haag, LEI, 2007

Cijfers over 1995: Kottervloot, geschat op basis van vlootlijst per 1.1.2006 en gemiddelde bemanningen (data LEI), Trawlers LEI, Toelevering heeft betrekking op 1997, Bron: LEI (EU Regional Study NL)

¹ Verwerking en groothandel, ² Toelevering 2006: Eigen schatting van fte – zie bijlage C ³ Een belangrijk aantal opvarenden bestaat echter uit buitenlanders die niets met regio West te maken hebben. ⁴ Gegevens voor 1995 zijn geschat met de werkgelegenheid van 2006 en de relatieve ontwikkeling van de omzet tussen 1995 en 2006.

2.3. Relatie gemeente – visserij

2.3.1. Contacten gemeente - sector

Veel gemeenten geven aan regelmatig contact te onderhouden met de visserijsector om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen. Dit wordt ook door de bestuurders bevestigd, ook al geven ze in sommige gevallen een afwijkende frequentie aan.

Tabel 2.6. Aantal contacten per jaar tussen de visserijvertegenwoordigers en de gemeenten

Den Haag	8	Sluis	6
Den Helder	2	Texel	2-4
Goedereede	Enkele malen	Tholen	0
Harlingen	5	Urk	3
Katwijk	0	Velsen	0
Noord-Beveland	4	Den Oever	4
Reimerswaal	4		

Bron: Enquête gemeenten

De noodzaak van deze contacten ligt in het bijzondere karakter van de visserijsector. De gemeenten voeren de volgende argumenten aan:

- Economisch belang van haven, afslag of verwerking.
- Vissers zijn een belangrijke beroepsgroep met een andere wijze van sociale zekerheid en inkomsten verwerving.
- Gedane investeringen dreigen verloren te gaan.
- In Urk vormt visserij het hart van de lokale economie en cultuur. De sector is in mineur, dus krijgt het extra politieke aandacht.
- De visserijtraditie moet levend worden gehouden. Streven naar behoud van kennis en creëren van nieuwe kansen.
- Ruimtelijke ontwikkelingen rond de haven.

Ook de visserijbestuurders zijn van mening dat de sector bijzondere aandacht verdient vanwege zijn karakter.

Citaten van visserijbestuurders:

- Visser is geen normaal beroep, maar het zit in de genen en de mensen willen niet anders.
- Vissers hebben een bijzondere mentaliteit en een eigen denkwereld.
- Ze zijn lang van huis en hebben daardoor minder sociaal leven aan wal.
- De huidige problemen hebben te maken met externe factoren en beleidsmaatregelen, die per saldo veel omzet schelen.

2.3.2. Perceptie van de economische rol

Het belang van de visserij voor de gemeente of gemeenschap is niet alleen afhankelijk van 'harde cijfers', maar wordt evenzeer bepaald door de perceptie van de betrokkenen. De economische rol van de visserij is beoordeeld vanuit twee optieken – een directe rol van de visserij en een indirecte rol als toeristische attractie. Van de 13 gemeenten geven slechts twee (Urk en Texel) aan dat het belang van de visserij groot is. De overige gemeenten zijn van mening dat het belang als toeristische attractie 'matig' is en voor de economie als geheel zwak tot matig.

De antwoorden van de visserijbestuurders dekken niet alle gemeenten. Uit sommige gemeenten hebben echter meerdere personen gereageerd. In grote lijnen komt hun perceptie overeen met die van de gemeenten, of het is licht positiever.

Tabel 2.7. Oordeel van de gemeenten en bestuurders over het belang van de visserij

Gemeente	Belang toerisme		Belang economie	
	Gemeente	Bestuurders*	Gemeente	Bestuurders*
De Marne		Matig / groot		Groot
Den Haag	Matig		Zwak	
Den Helder	Zwak	Zwak / matig	Zwak	Zwak
Den Oever	Matig		Matig	
Goedereede	Matig	Groot/matig	Matig	Groot/matig
Harlingen	Zwak	Matig / zwak	Matig	Groot / zwak
Katwijk	Matig	Matig	Zwak	Matig
Reimerswaal	Zwak		Matig	
Sluis	Matig		Matig	
Texel	Groot	Groot / matig	Groot	Matig / zwak
Tholen	Matig	Zwak	Matig	Matig
Urk	Groot	Groot / matig / zwak	Groot	Groot
Velsen	Matig		Matig	

* Van sommige gemeenten hebben meerdere bestuurders gereageerd. Indien hun meningen uiteenliepen zijn de verschillende antwoorden weergegeven.

2.4. De bedrijven*2.4.1. Zeevisserij*

Aan het eind van 2007 bestond de kottervloot uit ongeveer 340 schepen. In deze periode zijn echter 23 kotters met ongeveer 140 opvarenden uit de actieve vloot gesaneerd. Op basis van vlootgegevens van 2006/7 kan worden gesteld dat de enquêteresultaten redelijk representatief zijn vanuit de optiek van de samenstelling van de grootte van de bedrijven – met één of meerdere schepen. De bedrijven met één schip zijn licht ondervertegenwoordigd en de grotere bedrijven licht oververtegenwoordigd.

De meerderheid van de bedrijven die op de enquête hebben gereageerd, bezitten één schip (80%) en enkele 2 schepen (15%). Driekwart van de bedrijven heeft 1-6 opvarenden. De meeste kotters varen met opvarenden uit eigen regio. 12% van de geënquêteerden geeft aan ook buitenlanders onder de bemanning te hebben. Twee derde van de bedrijven is een eenmanszaak of een VOF en slechts 28% is een besloten vennootschap. Gezien het feit dat een kotter al gauw enkele miljoenen euro's kost en de risico's van

persoonlijke aansprakelijkheid hoog kunnen zijn, lijkt het percentage BV's relatief laag. De fiscale voordelen van VOF of eenmanszaak bij een betrekkelijk laag inkomensniveau geven blijkbaar doorslag om voor deze rechtsvorm te kiezen. Een derde van de bedrijven is in handen van één eigenaar, terwijl 56% in gemeenschappelijk bezit is van enkele directe familieleden. In slechts 8% van de gevallen is het bedrijf in eigendom van zakelijke partners, zonder familiebanden.

Tabel 2.8. Huidige situatie (%) ^{10, 11}

Vragen	Antwoorden			
	Aantal schepen (4)	1	2	3 en meer
	78%	18%	4%	
Aantal opvarenden (5) ¹²	1-3	4-6	7-9	10 en meer
	39%	36%	9%	12%
Afkomst opvarenden (6)	Eigen regio	Nederland	Buitenland	
	80%	25%	12%	
Rechtsvorm bedrijf (7)	BV	VOF	Eenmanszaak	Overig
	28%	41%	24%	7%
Mede-eigenaren (8)	Enige eigenaar	Directe familie ¹³	Overige familie	Zakelijke partner
	33%	56%	27%	8%

Het blijkt dat er weinig verband bestaat tussen het type eigenaars en de juridische vorm van het bedrijf. Het is wel enigszins opvallend dat de bedrijven die in handen zijn van zakelijke partners eerder de VOF-vorm hebben dan een BV.

Tabel 2.9. Relatie tussen juridische vorm en type eigenaars¹⁴ (%)

	Ik ben enige eigenaar	Met directe familie	Met ander familielid	Zakelijke partner
Eenmanszaak	21%	3%	0%	0%
VOF	1%	35%	16%	5%
BV	10%	11%	9%	1%
Overig	2%	9%	2%	2%
Totaal	33%	56%	27%	8%

2.4.2. IJsselmeervisserij

De IJsselmeervloot telt 61 schepen, die in handen zijn van 50 eigenaren. De enquête vertegenwoordigt vrij goed de samenstelling van de hele populatie. De IJsselmeervisserij biedt werk aan ongeveer 90-100 mensen, waarvan de meesten uit de eigen regio afkomstig zijn. De meeste bedrijven zijn een vennootschap onder firma of een eenmanszaak. Besloten vennootschappen komen zelden voor. De bedrijven zijn meestal in handen van één eigenaar, eventueel samen met directe familieleden. Zakelijke samenwerkingsvormen komen vrijwel niet voor.

¹⁰ Op enkele vragen waren meerdere antwoorden mogelijk, zodat de som van de percentages groter is dan 100%.

¹¹ Het percentage in alle tabellen hebben betrekking op aantallen geldige antwoorden, dwz. exclusief non-response. Deze aantallen staan in de bijlagen vermeld.

¹² 4% gaf aan geen opvarenden te hebben.

¹³ Vader, zoon, dochter en/of echtgenote

¹⁴ In dit geval kan niet over het type juridische vorm worden gesommeerd, doordat voor de eigenaars meerdere antwoorden mogelijk waren.

Tabel 2.10. IJsselmeervisserij – profiel van respondenten (%)

Vragen	Antwoorden			
Aantal schepen (4)	1	2	3	
	72%	22%	6%	
Aantal opvarenden (5)	1	2	3	4
	28%	28%	28%	11%
Afkomst opvarenden (6)	Eigen regio	Nederland		
	72%	22%		
Rechtsvorm bedrijf (7)	BV	VOF	Eenmanszaak	Overig
	6%	50%	33%	11%
Mede-eigenaren (8)	Enige eigenaar	Directe familie ¹⁵	Overige familie	Zakelijke partner
	39%	28%	28%	6%

2.5. Oud-opvarenden

Bij een onderzoek naar de achteruitgang in de visserij is het ook van belang na te gaan hoe de loopbaan verder is verlopen van opvarenden die de visserij in de afgelopen jaren hebben verlaten en hoe zij en hun omgeving deze verandering hebben ervaren. Met behulp van het Sociaal Fonds voor de Maatschapvisserij (SFM) is een lijst opgesteld van 283 oud-opvarenden, die vervolgens een enquête over hun ervaringen toegestuurd hebben gekregen. Deze mensen hebben aan boord gewerkt van schepen die in de afgelopen vijf jaar gesaneerd zijn. SFM bewaart gegevens vijf jaar lang, zoals wettelijk voorgeschreven, zodat begunstigden uit de eerdere jaren niet meer getraceerd kunnen worden.

Er zijn 81 ingevulde enquêtes teruggestuurd – een responspercentage van 28%. De meeste respondenten komen uit Zuid-Holland en Zeeland, slechts één uit Urk. De respondenten zijn vrij gelijkmatig verdeeld over de leeftijdscategorieën. Van de respondenten zijn er zeven nog steeds werkzaam in de visserij en de overige 74 daarbuiten of ze nemen niet meer deel aan het arbeidsproces door pensionering, WAO (WIA) of om andere redenen. De onderstaande percentages zijn dan ook op de 74 gebaseerd. Indien de percentages niet tot 100% optellen, is het antwoord door een aantal respondenten niet ingevuld.

Tabel 2.11. Regionale spreiding van de enquête onder oud-opvarenden (aantal en %)

Provincie	Enquête		Respons	
	Aantal	%	Aantal	%
Flevoland	16	6%	1	1%
Friesland	19	7%	3	4%
Groningen	19	7%	5	7%
Noord Holland	40	14%	6	8%
Zeeland	105	37%	29	39%
Zuid Holland	80	28%	30	40%
Overige	4	1%		
Totaal	283	100%	81	100%

2.5.1. Kenmerken

Alle leeftijdsgroepen zijn goed vertegenwoordigd (zie tabel 13). Ongeveer 12% van de respondenten heeft slechts lager onderwijs (LO) gevolgd, terwijl 82% een MBO opleiding heeft. Ongeveer 43% van de groep heeft een SW3 diploma en een andere 43% is in het bezit van een SW4 diploma. Enkeligen hebben nog een vervolgdiploma. 80% van de respondenten heeft de visserij verlaten tussen 2003 en 2008, met een piek in 2005-6 (45%), wat ongetwijfeld een gevolg is van de saneringen in die jaren. Een groot aantal (65%) werkte langer dan 10 jaar aan boord van vissersschepen.

¹⁵ Vader, zoon, dochter, echtgenote

Tabel 2.12. Spreiding van de respondenten naar leeftijd (aantal en %)

Geboortjaar	1946-1955	1956-1965	1966-1975	1976-1985	nb	Totaal
Aantal	15	14	21	20	4	74
- in %	20%	19%	28%	27%	5%	100%

Tabel 2.13. Aantal jaren werkzaam in de visserij (aantal en %)

Werkzaam in de visserij (jaren)	tot 5	6-10	11-15	16-20	21+	nb	Totaal
Totaal	4	17	13	12	23	5	74
- in %	5%	23%	18%	16%	31%	7%	100%

2.5.2. Transitie en de huidige situatie

De groep respondenten bestaat uit 82% opvarenden en enkele kottereigenaren. Er is een vrij grote verscheidenheid aan redenen voor het vertrek uit de visserij aangegeven. De meest voorkomende is de sanering van de kotter (31%), gevolgd door voorkeur voor werk aan wal (28%), evt. in combinatie met privé redenen. De overige redenen hebben te maken met o.a. ontslag, leeftijd, pensioen, AOW (WIA), e.d. Faillissement van het bedrijf speelde geen enkele rol. Slechts 12% van de respondenten voelt zich uitgesproken uit de visserij gezet, terwijl 49% een eigen besluit heeft genomen om te vertrekken. Voor de overigen speelt een combinatie van deze twee redenen een rol. Geen enkele respondent hoefde voor zijn nieuwe werk te verhuizen.

Na het vertrek uit de visserij konden de meesten (73%) vrijwel direct aan de slag en geven aan dat ze niet werkloos zijn geweest. Slechts 20% van deze mensen werd wel werkloos, waarvan de helft ongeveer 2 tot 3 maanden, enkelen wat langer en van een aantal is het niet duidelijk.

De meeste oud-opvarenden konden na hun vertrek uit de visserij als werknemer elders gaan werken (60%) en 15% is ondernemer geworden. 20% geeft aan werkloos te zijn geworden. In deze situatie is weinig veranderd. Het aantal werklozen is kleiner geworden en er zijn marginale verschuivingen tussen werknemers en ondernemers geweest.

Tabel 2.14. Veranderingen in de status van de oud-opvarenden (%)

Huidige situatie	Situatie na / sinds vertrek uit de visserij	
	Zelfde gebleven	Veranderd
Werknemer	58%	4% ondernemer geworden, 11% werkloos
Ondernemer	10%	4% werknemer geworden
Werkloos	7%	

Van de werknemers zijn 16 mensen van baan veranderd, waarvan 8 eenmaal, 5 tweemaal en de overige drie 3-5 keer. Een drietal ondernemers gaf aan meerdere bedrijven te hebben opgezet.

Een kleine derde van de betrokkenen is er door zijn vertrek uit de visserij financieel op vooruitgegaan, terwijl 51% aangeeft er op achteruit te zijn gegaan. Het maakt hierbij overigens niet veel uit of het om werknemers of ondernemers gaat. Het maakt evenmin uit of de betrokkenen lang of kort in de visserij hebben gewerkt, of wanneer ze precies de visserij hebben verlaten.

Tabel 2.15. Financiële positie na vertrek uit de visserij (%)

	Huidige situatie	
	Werknemer	Ondernemer
Vooruitgegaan	26%	7%
Gelijk gebleven	12%	3%
Achteruitgegaan	35%	4%

De reacties op de verdiensten in en buiten de visserij zijn zeer uiteenlopend, wat de verschillen in individuele omstandigheden en ervaringen illustreert:

Citaten van oud-opvarenden uit de enquête:

- Als er in de toekomst zo weinig te verdienen is in de visserij, zal de animo ook niet groot zijn om als visser te gaan werken. Om deze reden ben ik ook verplicht gestopt.
- Ze hadden de kottervisserij 20 jaar geleden moeten verplichten onder CAO-regeling te varen (want wie gaat er voor 100 € per week werken?).
- Ik ben werkzaam als zzp-er in de waterbouw en ben geen dag thuis. Vissen is nog steeds het mooiste beroep, maar ik ben nu iedere avond thuis en verdien 40% meer.

3. SOCIAAL-CULTURELE ANALYSE

Tot de belangrijkste elementen van de cultuur van visserijgemeenten en gemeenschappen worden gerekend: sociale cohesie, traditie en cultuur (paragraaf 3.1), verbondenheid met het vissersvak, aanpassingsvermogen en het vertrouwen in de toekomst van de visserij (par. 3.2). In dit hoofdstuk worden de percepties van de verschillende geënquêteerden op deze elementen in relatie tot de achteruitgang in de visserij onderzocht.

3.1. Sociale cohesie, traditie en cultuur

Er bestaan veel definities van sociale cohesie, maar enkele elementen keren steeds weer terug. De definities verwijzen doorgaans naar de coherentie van een sociaal of politiek systeem, de binding die mensen daarmee hebben en hun onderlinge betrokkenheid of solidariteit. Het is een gradueel begrip en bovendien een begrip waaraan in verschillende tijden en culturen een andere inhoudelijke betekenis wordt gegeven. Sociale cohesie manifesteert zich op uiteenlopende schaalniveaus: het kan worden bestudeerd op het niveau van nationale staten, op regionaal niveau, binnen en tussen plaatselijke gemeenschappen, groepen of organisaties¹⁶. In dit onderzoek staan plaatselijke (visserij) gemeenschappen centraal.

“Sociale cohesie heeft betrekking op de interne bindingskracht van een sociaal systeem (een familie, een buurt, een vereniging, een samenleving). Cohesieve sociale systemen worden gekenmerkt door groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequente en intensieve contacten tussen de leden, veel onderling vertrouwen tussen dezen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven. Dergelijke cohesieve sociale systemen vertonen, met andere woorden, de kenmerken van een gemeenschap¹⁷”.

De samenhang van de Nederlandse maatschappij is de laatste decennia sterk veranderd. Oude sociale verbanden hebben plaats gemaakt voor nieuwe. Velen zijn anders gaan denken over normen, waarden, religie en politiek. Andere culturen hebben zich in meer of mindere mate met de Nederlandse verweven. Het traditionele gezin is in Nederland geen standaard meer en jongere generaties besteden hun vrije tijd anders dan hun ouders. Deze ontwikkeling lijkt zich in visserijgemeenschappen minder sterk voorgedaan te hebben dan in de rest van Nederland. Het is bekend dat bijvoorbeeld religie nog steeds een grote rol speelt op bijvoorbeeld Urk en het traditionele gezin zal men eerder nog in vissersdorpen tegenkomen, dan in de Randstad. Een belangrijke bindende factor voor visserijgemeenschappen is de visserij-economie, traditie en cultuur.

In een toespraak¹⁸ haalt de minister van LNV, Mevrouw Verburg, de eerste zinnen uit de brochure over het Operationeel Programma van het Europees Visserij Fonds aan:

“Nederland leeft al duizenden jaren met het water,

Nederland vecht al duizenden jaren tegen het water.

En Nederland oogst al duizenden jaren uit het water.

Dat maakt dat de visserijtraditie diep is geworteld in de Nederlandse cultuur.”

Deze visserijtraditie is natuurlijk vooral sterk geworteld in de visserijgemeenschappen zelf. De Nederlandse vissersgemeenschap bestaat echter niet. In het Drijfverenrapport¹⁹ wordt verondersteld dat ondanks de niet volledige homogeniteit van de categorie Nederlandse vissers er een cultuurpatroon te ontdekken is bij deze relatief kleine en bijzondere beroepsgroep. In een vergelijking tussen Europese

---

¹⁶ SCP 2002: J. de Hart (red.) ‘Zekere Banden, sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid, SCP, Den Haag, 2002

¹⁷ SCP 2002: 9

¹⁸ Toespraak van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Inluiden start van het Europees Visserij Fonds, 4 maart 2008.

¹⁹ E. Hoefnagel, L. Visser en B.de Vos, ‘Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer, een verkenning’ LEI, Den Haag, 2004

vissers stelt Rob van Ginkel (1998)²⁰. 'Natuurlijk zijn er culturele verschillen tussen vissersgemeenschappen, maar er zijn ook belangrijke overeenkomsten tussen culturen van Europese kustvissers en vissers gemeenschappen' Van Ginkel beschrijft het proces van hoe iemand visser wordt, hoe het beroep en de beroeps cultuur overgaat van vader op zoon, hoe de bemanning wordt gerekruteerd uit de gemeenschap en familie en dat de visserijbedrijven vaak familiebedrijven zijn met een belangrijke rol voor vissersvrouwen (de bemanning aan de wal)²¹. Deze 'formule' garandeert flexibiliteit in de zin dat in mindere tijden het makkelijker is meer te vergen van de bemanning voor minder. In sommige vissersculturen nemen vrouwen beleidstaken over van vissers gedurende hun soms langdurige afwezigheid. Vissersculturen worden regelmatig geportretteerd als egalitair, wat in Nederland ook in de hand wordt gewerkt door de familierelaties en het maatschapcontract. Hoewel de werkelijkheid lang niet altijd egalitaire verhoudingen laat zien, is het ideaal wel aanwezig. In de maritieme sociaalwetenschappelijke literatuur worden vissers ook vaak als coöperatieve individualisten gekenschetst. Het één, individualisme, sluit het ander, samenwerken, niet uit. De literatuur wijst ook uit dat vissers wel competitief zijn en niet al hun kennis en informatie met collega's willen delen, bijvoorbeeld over vangstposities en vangsten, hoewel ze niet als oncollegiaal willen overkomen. Zij zoeken hierin een balans. Vissers hebben kennis van het ecosysteem waar ze dagelijks mee omgaan en bezitten voorts beroepskennis en -kunde waar ze lokaal prestige mee kunnen verwerven, maar in de beleidsarena niet altijd erkenning voor krijgen. In veel vissersplaatsen in Europa wordt succesvol vissen toegeschreven aan 'geluk'²². Iemand die minder succesvol is heeft een gebrek aan geluk. Vissers staan vaak te boek als traditionele kortetermijndenkers. Tegenwoordig moet de moderne Europese visser echter een strategisch ondernemer zijn en daar zijn steeds meer voorbeelden van. Wanneer het over overbevissing gaat is er nog steeds een sterke tendens om naar andere (Europese) vissers te wijzen. Aan wal worden de reputaties van schippers en bedrijven besproken met elkaar. Gebeurtenissen zoals verjaardagen, trouwerijen, begrafenissen zijn belangrijk om sociale relaties te verstevigen, spanningen te ontladen, conflicten op te lossen, en nieuwtjes en informatie uit te wisselen. Vissers zijn trots op hun beroep, maar maken zich zorgen dat ze tot een 'uitstervende soort' gaan behoren.

Wat gebeurt er met visserijgemeenschappen als de bindende factor 'de visserij' qua omvang inkrimpt en in economische betekenis afneemt?

3.1.1. Lokale visserijbestuurders en gemeenten

Zowel aan de lokale visserijbestuurders, als aan de gemeenten zijn vragen gesteld over het tegenwoordige belang van de visserij voor de gemeente in relatie tot traditie, cultuur en sociale cohesie. Omdat in de enquête niet aangegeven is wat er met deze begrippen precies bedoeld wordt, konden de respondenten hun eigen interpretatie hieraan geven. Aangenomen is dan ook dat het zogenaamde 'common sense' begrippen zijn.

Ruim de helft van de lokale visserijbestuurders acht het belang van de visserij voor de gemeente in relatie tot traditie en cultuur groot, een derde vindt dit van matig belang en 14% vindt het van weinig belang. Acht van de twaalf afzonderlijke gemeenten geven aan dat het belang van de visserij voor hun gemeente groot is (Zie tabel 3.1)

---

²⁰ R.van Ginkel 'The ways of fishers: Cultural dimensions of a maritime occupation.'In: Paper for the ESSFiN meeting on inshore fisheries management Amsterdam, 1998.

²¹ Cf E.Hoefnagel en M.J. Smits, 'De nederlandse Visservrouw'. LEI, Den Haag,2000

²² G.Pálsson en E. Durrenberger 'Rethorics of skill and skillful rethorics'. In: American Anthropologist 94 2 ,1992, pp. 452-454

Tabel 3.1 Belang visserij voor traditie en cultuur volgens de gemeenten.

Naam gemeente	Groot	Matig	Zwak
Den Haag		X	
Den Helder	X		
Goedereede	X		
Harlingen	X		
Katwijk	X		
Reimerswaal		X	
Sluis		X	
Texel	X		
Tholen		X	
Urk	X		
Velsen	X		
Wieringen	X		
Totaal	8	4	

Wat betreft de beoordeling door de lokale visserijbestuurders over het belang van de visserij voor hun gemeente in relatie tot de sociale cohesie, meent 48% dat deze groot is, 29% dat deze matig is en 24% dat deze relatie zwak is. De helft van de gemeenten beoordeelt dit belang als ‘matig’(zie tabel 3.2).

Tabel 3.2 Belang visserij voor sociale cohesie volgens de gemeenten.

Naam gemeente	Groot	Matig	Zwak
Den Haag		X	
Den Helder		X	
Goedereede	X		
Harlingen			X
Katwijk	X		
Reimerswaal		X	
Sluis		X	
Texel	X		
Tholen		X	
Urk	X		
Velsen		X	
Wieringen	X		
Totaal	5	6	1

Het is dus interessant te merken dat de relatie sociale cohesie en visserij niet overdreven groot geacht wordt, dit geldt dus wel voor de ‘echte’ vissersgemeenten: Goedereede, Katwijk, Texel, Urk en Wieringen.

Een aanwijzing van de mate van samenhang binnen een gemeenschap is de vitaliteit van het verenigingsleven binnen die gemeenschap. In dit onderzoek is de vraag hiernaar beperkt tot een vraag aan de lokale bestuurders over hun eigen lokale visserijvereniging. De vitaliteit van de eigen vereniging wordt als redelijk sterk beschouwd door 57% van de geënquêteerde lokale visserijbestuurders, echter 9% acht de vitaliteit van de eigen vereniging erg zwak en 14% zwak.

Het lijkt logisch dat de inkrimping van de visserij ook sociale gevolgen heeft voor de visserijgemeenten. Inderdaad ziet slechts 5% van de lokale visserijbestuurders geen sociale gevolgen van die inkrimping. 57% van de lokale visserijbestuurders is van mening dat er meer sociale problemen zijn en dat ook de sociale cohesie (62%) achteruit gaat in de eigen gemeente, als gevolg van de beperking van de visserij. Ruim een derde vindt dat de sociale gevolgen hiervan beperkt zijn, terwijl dus slechts een zeer kleine minderheid geen sociale gevolgen ervaart van de inkrimping.

Zeven van de gemeenten zien meer sociale problemen als gevolg van de inkrimping (zie tabel 3.3).

Tabel 3.3 Mening van de gemeenten over ernst sociale gevolgen mbt. sociale problemen

Naam_gemeente	Ernst sociale gevolgen: Er zijn meer sociale problemen		
	Ja	Weinig	Nee
Den Haag		X	
Den Helder	X		
Goedereede	X		
Harlingen			X
Katwijk		X	
Reimerswaal	X		
Sluis	X		
Texel	X		
Tholen		X	
Urk	X		
Velsen			X
Wieringen	X		
Totaal	7	3	2

Zowel de bestuurders (62%) als 7 van de gemeenten zien dat de sociale cohesie achteruit gaat in de eigen gemeente, als gevolg van de beperking van de visserij (zie table 3.4)

Tabel 3.4 Mening van de gemeenten over ernst sociale gevolgen mbt. de sociale cohesie.

Naam_gemeente	Ernst sociale gevolgen: De sociale cohesie gaat achteruit		
	Ja	Weinig	Nee
Den Haag		X	
Den Helder	X		
Goedereede	X		
Harlingen			X
Reimerswaal		X	
Sluis	X		
Texel	X		
Tholen		X	
Urk	X		
Velsen			X
Wieringen	X		
Totaal	6	3	2

Hoewel in sommige gemeente de relatie sociale cohesie en visserij al matig is gaat hij nog verder achteruit (Den Helder, Haarlem, Sluis) en bij vissersplaatsen die de visserij als belangrijk zien voor de sociale cohesie gaat de cohesie ook achteruit.

3.1.2. Kottereigenaren en IJsselmeervissers²³

De perceptie van vissers (kottervissers en IJsselmeervissers) op sociale cohesie, traditie en cultuur binnen de vissersgemeenschap is in de enquête aan de hand van meerdere vragen getoetst: hoe oordeelt men over de hechtheid van de visserijgemeenschap; is het wel een echt vissersdorp; gaat men met vissers en met ex-vissers om; is de achteruitgang in de visserij te merken, heeft dit de sfeer veranderd en hoe denkt men over vissers die uit de visserij stappen?

De sociale cohesie binnen de gemeenschap wordt niet door iedereen als hecht ervaren. Van de kottereigenaren is 44% de mening toegedaan dat zij in een 'hechte' visserijgemeenschap wonen, zo'n 35% vindt dat echter niet. Uit de antwoorden van de verschillende respondenten uit een plaats, blijkt dat niet iedereen hetzelfde hierover denkt. Sociale cohesie is een gradueel en subjectief begrip. Van de 23 Urkse respondenten zijn 14 het helemaal eens met de stelling *'Ik woon in een hechte visserijgemeenschap'*, maar in Goedereede zijn dit er maar drie van de 20 en in Wieringen zijn dit er drie van de tien.

Tabel 3.5 Beoordeling van kottereigenaren van hechtheid gemeenschap*

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Mee oneens	Helemaal mee oneens	Totaal
Urk	14	5	2	1	1	23
Goedereede	3	0	6	5	6	20
Wieringen	3	1	3	1	2	10

* Dit zijn gemeenten die 10 of meer respondenten hebben.

IJsselmeervissers wonen minder vaak in hechte visserijgemeenschappen dan zeevissers. De meeste vissers beschouwen het eigen dorp als een echt vissersdorp. Ook menen veel vissers *'het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven'*. Tevens vinden heel veel vissers dat zij deel uit maken van een prachtige visserstraditie en cultuur. Traditie en cultuur blijkt dus nog overeind te staan gezien de mening van een belangrijk deel van beide groepen

Tabel 3.6 Mening van kottereigenaren (%) en IJsselmeervissers (% in cursief) over stellingen m.b.t. invloed inkrimping van de visserij op visserijgemeenschap

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Mee oneens	Helemaal mee oneens
Ik woon in een hechte visserijgemeenschap	32/31	13/-	20/25	14/6	21/38
Het is hier eigenlijk nooit een vissersdorp geweest	14/-	3/-	8/13	12/25	63/63
Het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven	46/56	17/19	20/6	7/6	11/13
Wij maken deel uit van een prachtige visserstraditie en cultuur	64/94	12/-	14/-	4/-	6/6

De inkrimping van de visserij heeft invloed op het aantal actieve vissers, de vraag is of dit invloed heeft op het sociale leven van vissers. Komt men bijvoorbeeld minder vissers en ex-vissers tegen in de eigen kring en gemeenschap?

Op verjaardagen is bijna de helft van de kottervissers een van de weinige actieve vissers, maar voor een derde geldt dit niet. IJsselmeervissers zijn veel vaker, namelijk ruim driekwart, 'een van de weinige actieve vissers op verjaardagen'. De meeste vissers merken dat er duidelijk minder vissers zijn. Ongeveer de helft van de kottervissers ziet gesaneerde vissers niet meer, maar een derde ziet ze nog wel. Veel vissers merken

²³ De antwoorden van kottereigenaren en IJsselmeervissers zijn samengenomen, tenzij er grote verschillen (ongeveer 10% of meer) zijn. In de meeste tabellen staan de antwoorden van zowel de kottereigenaren als de IJsselmeervissers in percentages vermeld.

gevolgen van de inkrimping van de visserij. Uit deze cijfers blijkt dat de onderlinge omgang tussen vissers als gevolg van de inkrimping in de visserij verminderd is.

Tabel 3.7 Meningen van kottereigenaren (%) en IJsselmeervissers (% *in cursief*) over stellingen mbt. invloed inkrimping van de visserij op het sociale leven van vissers.

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Mee oneens	Helemaal mee oneens
Op verjaardagen ben ik een van de weinige actieve vissers	35/78	13/-	19/17	16/-	16/-
Er zijn merkbaar minder vissers	54/78	16/-	12/17	6/6	12/-
Gesaneerde vissers zie je niet meer*	29	19	18	17	16
Ik merk er niet veel van	12/13	9/25	16/13	23/-	41/50

*Niet aan IJsselmeervissers gevraagd.

Toch kunnen veel kottereigenaren blijkbaar nog goed over de visserij en de dingen waar zij zich mee bezighouden praten, want zo'n 58% van de kottervissers kan zijn verhaal wel kwijt, maar voor IJsselmeervissers geldt dit in mindere mate. Uit de antwoorden blijkt dat 1 op de 5 kottereigenaren geen begrip meer vindt voor zijn 'zaak'. Dit is een duidelijke indicator dat de rol van de visserij in de gemeenschap kleiner wordt. Als je je verhaal niet meer kwijt kan, voel je je er niet meer bijhoren. Bij IJsselmeervissers kan zelfs bijna 1 op de 3 vissers zijn verhaal niet kwijt. De verbondenheid met de gemeenschap blijkt uit de mening over de stelling *'Ik vind ex-vissers niet interessant om mee om te gaan'*, waarop 69% van de kottereigenaren afwijzend reageert. Voor IJsselmeervissers is dit zelfs 73%. Ex-vissers worden dus blijkbaar niet uitgesloten. 96% van de ex-vissers is ook niet verhuisd, hetgeen wellicht hun verbondenheid met de gemeenschap aangeeft. Twee op de vijf kottereigenaren is het er niet mee eens dat ex-vissers met hun ziel onder de arm lopen, terwijl een op de drie het er wel mee eens is. De sfeer in de gemeenschappen is wel aan het veranderen en zelfs aan kwaliteit aan het inboeten. De visserijgemeenschap is in de perceptie van de respondenten minder geïsoleerd. Men zou daardoor kunnen verwachten dat de sociale druk om door te gaan met vissen afneemt, toch vindt zo'n twee op de vijf kottereigenaren stoppen met vissen een afgang maar bijna evenveel niet.

Tabel 3.8 Meningen van kottereigenaren (%) en IJsselmeervissers (% *in cursief*) over stellingen mbt. invloed inkrimping van de visserij op 'er bij horen', 'de sfeer' e.d.

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Mee oneens	Helemaal mee oneens
Ik kan mijn verhaal niet meer kwijt	14/13	6/19	22/25	23/6	35/38
Ik vind ex-vissers niet interessant om mee om te gaan	13/11	6/6	12/11	23/6	46/67
Ex-vissers lopen met hun ziel onder de arm	22/41	10/6	27/29	23/-	17/24
De schwung is er uit	43/47	16/7	23/40	7/-	11/7
De visserijgemeenschap is minder geïsoleerd dan vroeger	46/3	15/29	19/18	10/-	11/18
Ik vind stoppen met vissen een afgang	33/28	9/6	16/28	13/6	30/33

3.1.3. Oud-opvarenden

82% van de oud-opvarenden was geen eigenaar van een kotter. Daarom dient deze groep gescheiden te worden van de groep actieve kottereigenaren. De beleving van oud-opvarenden van de sociale cohesie, traditie en cultuur is met een speciale enquête getoetst aan de hand van een aantal vragen over de visserijgemeenschap waar men woont, de band met de visserij, en de beleving van sociale druk in relatie tot het besluit uit de visserij te stappen.

Bijna 60% van de oud-opvarenden is van mening dat ze in een vissersgemeenschap wonen. Ruim een derde geeft aan nog sterke banden met de visserij te hebben en te onderhouden (36%), terwijl de helft nog ten minste enige banden met de visserij heeft. Slechts enkelen (10%) onderhouden geen banden meer met de visserij. De verbondenheid met de visserij blijkt ook uit dat 59% regelmatig Visserijnieuws leest.

Hun omgeving heeft meestal positief of neutraal gereageerd op het vertrek uit de visserij. In 64% van de gevallen heeft het gezin positief gereageerd en in slechts 8% negatief. Bij de overigen was de reactie neutraal. Van de 'vrienden en kennissen' heeft 36% positief gereageerd en 14% negatief.

De juistheid van het besluit om uit de visserij te stappen wordt ook door oud-collega's bevestigd. 45% van de respondenten geeft aan dat de toenmalige collega's van mening zijn dat het een goed besluit was om uit de visserij te stappen, terwijl slechts enkelen (8%) het tegendeel beweren.

Oud-opvarenden blijven dus een vrij sterke verbondenheid met de visserij en de gemeenschap voelen. Hier speelt ook mee dat 'gemeenschap' meer is dan de visserijgemeenschap. Religieuze genootschappen, familie, buurt en verenigingsleven zijn ook onderdeel van de gemeenschap naast de visserij 'en alles wat daar bij hoort'. Dit kan een verklaring zijn waarom oud opvarenden weinig negatieve reacties kregen over het besluit met vissen te stoppen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er weinig sociale druk is om in de visserij te blijven werken als opvarende²⁴. Kottereigenaren zijn ambivalenter, want hierboven werd duidelijk dat twee op de vijf kottereigenaren stoppen met vissen een afgang vinden, maar bijna evenveel niet.

3.2 Drijfveren voor doorgaan of stoppen

Uit hoofdstuk 2 kwam al naar voren dat de economische positie van de sector en dan met name van de platvisvloot niet erg gunstig is. Sommigen spreken van een malaise. Het LEI stelt dat de liquiditeitspositie van de kottervisserij de laatste jaren verder verslechterd ten opzichte van de daaraan voorafgaande jaren²⁵. De bruto kasstroom kwam in 2006 uit op ongeveer 28 miljoen euro en de financieringslasten (aflossingen en betaalde rente) kwamen op hetzelfde niveau uit als in 2005 waardoor de netto kasstroom uitkwam op 11 miljoen euro negatief. De netto kasstroom uit exploitatie, van de sector als geheel, is daarmee voor het vijfde achtereenvolgende jaar negatief.

Door het LEI is al eerder melding gemaakt van de slechte financiële positie in de kottervisserij. Deze informatie is, naast de rapportages van Visserij in Cijfers, in april 2005 ook verwerkt in het rapport *Vissen met tegenwind* van de Task Force Duurzame Noordzeevervisserij. Daarin werd aangegeven dat de kottersector transitie zou moeten ondergaan door middel van gerichte investeringen om zo te komen tot een andere visserijvloot die in de toekomst tegen lagere kosten, bedrijfseconomisch winstgevend en duurzaam moet kunnen produceren. Echter, initiatieven die tot een andere of in ieder geval bedrijfseconomisch weer winstgevend en duurzame (platvis) visserijvloot zouden moeten leiden, zijn tot op heden schaars geweest of nog niet ten uitvoering gekomen. Van een werkelijke transitie is daardoor tot nu toe nog geen sprake geweest, waardoor de kottervloot weinig perspectief heeft voor de toekomst. Ook heeft het LEI in maart 2005 een notitie geschreven voor het ministerie van LNV met betrekking tot het instellen van een borgstellingfonds voor de visserij (geschoeid op de regeling voor de landbouw)²⁶. Dit ter ondersteuning

²⁴ Met de aantekening dat er geen gegevens zijn over de situatie op Urk (slechts één respondent).

²⁵ Taal et al. Visserij in Cijfers, LEI, Den Haag, 2007

²⁶ C.Taal, H. van der Meulen en K.Poppe. 'Borgstellingsregeling voor de visserij'. LEI, maart 2005

van noodzakelijke investeringen die voor transitie moeten worden gepleegd. Deze borgstellingregeling is in de loop van 2007 wel geëffectueerd door het ministerie van LNV.

Tabel 3.9. Investerings en vreemd vermogen in de kottervisserij (x miljoen euro)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 a)
Investerings b)	23	31	32	32	21	6	25
Totaal lang vreemd vermogen	200	185	239	235	248	260	270
idem, per bedrijf	0,62	0,56	0,74	0,76	0,82	0,90	0,96

a) Voorlopige cijfers; b) Bruto-investerings in schepen, exclusief elektronische apparatuur en dekwerktuigen; peildatum: jaar van in de vaart brengen; exclusief investeringen in vangstrechten.

De vraag ‘Wat gebeurt er met visserijgemeenschappen als de bindende factor ‘de visserij’ qua omvang inkrimpt en in economische betekenis afneemt’ wordt in de volgende paragrafen in verband gebracht met de persoonlijke verbondenheid van vissers en ex-vissers met het vak, hun aanpassingsvermogen en hun visie op de toekomst.

3.1.4. Verbondenheid met het vak

Uit het onderzoek ‘Drijfveren van vissers en duurzaam visserijbeheer, een verkenning’²⁷, blijkt dat vissers in 2004 redelijk positief waren over hun beroep en de toekomst, zeker wanneer de vloot kleiner zou worden. Vissers voelden zich loyaal aan hun bedrijf, in mindere mate aan de sector, en weinig of niet aan de overheid. Beroepsalternatieven voor buiten de visserij werden nauwelijks aangedragen. Een minderheid zag de toekomst somber in, maar de verbondenheid met het eigen familiebedrijf is zo sterk, dat ook zij door willen gaan²⁸.

De gegevens van de redenen om in de visserij te blijven anno 2008 voor de kottereigenaren worden in de volgende tabel vergeleken met de motieven van de IJsselmeervissers. Hierbij springen de liefde voor het vissersvak en vertrouwen in de toekomst bij beide groepen in het oog. Wel lijken IJsselmeervissers meer tevreden te zijn met hun inkomen en kottereigenaren vaker een opvolger te hebben.

Tabel 3.10. Waarom blijft U in de visserij?

	Kottereigenaren	IJsselmeervissers
Het is een familiebedrijf	38%	33%
Ik heb een opvolger	36%	17%
Er komen betere tijden	36%	39%
Ik weet niet wat anders te doen	17%	11%
Ik hou van mijn vak	61%	67%
Ik verdien goed genoeg	17%	39%
Bank blijft mij steunen	11%	6%
Anders	8%	6%

Door deze antwoorden wordt het duidelijk dat veel vissers van hun vak houden, redelijk positief zijn over de toekomst en een familietraditie willen voortzetten. Dit lijken dan ook de belangrijkste drijfveren te zijn om visser te blijven.

Het belang van traditie wordt ook benadrukt bij de reactie op de stelling dat vissers deel uitmaken van ‘een prachtige visserijtraditie en cultuur’, waar ruim 75% van de kottereigenaren het mee eens is. Bij de IJsselmeervissers is dit zelfs 95%. Op de vraag ‘Zou u er moeite mee hebben om met de visserij te stoppen’ zegt

²⁷ Hoefnagel et al 2004

²⁸ Hoefnagel et al 2004:64

slechts 6% van de IJsselmeervissers ‘nee’; bij de kottervissers is dit 10%. Een ruime meerderheid heeft er dus wel moeite mee met de visserij te stoppen.

Toch overweegt een derde van de kottereigenaren om de komende 1-2 jaar te stoppen met hun visserijbedrijf, als de situatie niet verbetert. 12% van de respondenten denkt dan een andere onderneming te starten, 10% wil dan in loondienst gaan werken, terwijl 11% met pensioen zal gaan. Zo’n 40% ziet echter geen alternatief voor het vissersvak.

Van de IJsselmeervissers ziet zelfs 77% geen alternatief, terwijl 15% een andere onderneming wil gaan starten en 8% in loondienst wil gaan werken.

Tabel 3.11 Kottereigenaren en IJsselmeervissers (in cursief) in % over stoppen of doorgaan.

Overweegt u te stoppen in de komende 1-2 jaar als de situatie niet verbetert?	Ja	Nee			
	34/0	65/100			
Zou u er moeite mee hebben om te stoppen?	Ja	Nee			
	89/94	10/6			
Ziet u een alternatief?	Pensioen	Andere onderneming	Loondienst	Geen alternatief	Overige
	11/-	12/15	10/8	40/77	7/-

Van de kottereigenaren meent bijna een derde dat ‘Vanwege mijn opleiding en ervaring het moeilijk wordt om in een andere sector te werken’ en 63% vindt dat niet. 59% van de kottereigenaren is het met de stelling ‘Als visser kom je nog steeds makkelijk aan de bak’ eens. Wanneer deze antwoorden tegen elkaar afgewogen wordt blijkt dat in totaal 50 van 90 respondenten mogelijkheden zien om binnen de visserij werk te vinden en van deze 50 denkt de helft ook wel buiten de sector werk te kunnen vinden. 29 van de kottereigenaren weten het niet of er binnen en buiten de sector werk te vinden zal zijn en 21 denken dat het niet mogelijk is weer aan het werk te komen binnen of buiten de sector.

Ook meent bijna eenderde van de IJsselmeervissers dat ‘Vanwege mijn opleiding en ervaring wordt het moeilijk om in een andere sector dan de visserij te werken’, maar meer dan de helft vindt dat niet. Zo’n 44% is het met de stelling ‘Als visser kom je nog steeds makkelijk aan de bak’ eens.

Kottereigenaren zien iets meer problemen om in een andere sector dan de visserij te werken, dan IJsselmeervissers. Toch zien kottereigenaren meer mogelijkheden dan IJsselmeervissers om als visser aan het werk te blijven.

Ruim een derde van de kottereigenaren weten niet of ex-vissers blij zijn met hun nieuwe baan, maar iets meer van hen denkt dat dit niet het geval is en een minderheid denkt dat zij wel blij zijn met hun nieuwe baan.

Tabel 3.12 Meninge van kottereigenaren en IJsselmeervissers (in cursief) over ander werk (in %)

	Helemaal mee eens	Mee eens	Neutraal	Mee oneens	Helemaal mee oneens
Vanwege mijn opleiding en ervaring wordt het moeilijk om in een andere sector te werken	35/13	11/19	14/6	12/13	29/50
Als visser kom je nog steeds makkelijk aan de bak	42/40	17/13	17/13	13/-	12/33
Ex-vissers zijn vaak blij met hun nieuwe baan	13/6	16/13	34/44	20/6	16/31

Naast liefde voor het vak, het voortzetten van een (familie) traditie en een vrij positieve kijk op de toekomst, ziet men weinig alternatieven buiten de visserij. Binnen de visserij aan werk komen zou nog wel kunnen lukken, denken kottereigenaren. Men zou wel moeite hebben om met de visserij te stoppen, omdat men zijn vak en alles wat er bij hoort zal missen. Deze positieve en negatieve drijfveren om door te gaan met vissen geven een sterke verbondenheid met de visserij aan.

Oud-opvarenden bevestigen dit beeld, omdat het vertrek uit de visserij niet gemakkelijk was voor oud-opvarenden. Liefst 57% geeft aan (erg) veel moeite te hebben gehad om de visserij te moeten verlaten. Slechts 23% had er geen of weinig moeite mee. Ongeveer 64% voelt zich nog altijd (erg) sterk met de visserij verbonden. Slechts 11% ervaart geen of weinig binding meer. Slechts 8 respondenten zeggen zich uit de visserij gezet te voelen, terwijl de helft een eigen besluit heeft genomen om te vertrekken. Ongeveer een derde geeft aan opnieuw visser te willen worden, maar voor de meesten (68%) hoeft dat niet meer.

3.1.5. Vertrouwen in de toekomst

De overlevingsmogelijkheid van de visserijtraditie en cultuur is deels afhankelijk van het aanpassingsvermogen en het toekomstperspectief van de gemeenschap. Gemeenschappen zijn geen statische entiteiten. Integendeel, gemeenschappen kunnen slechts overleven door hun gewoonten, gebruiken en middelen aan te passen aan veranderende tijden. Slechts gemeenschappen die zich afsluiten van deze invloeden, zoals de Amish in de Verenigde Staten bijvoorbeeld, lukt het eeuwenoude tradities en gebruiken, zoals vervoer met paard en wagen, klederdrachten, huwelijkspatronen en oude religieuze gebruiken met veel moeite in stand te houden. Nederlandse vissers hebben de laatste decennia bewezen zich makkelijk qua economie en bedrijfsmiddelen aan te passen aan een moderne en technologisch vooruitstrevende wereld. Nu moeten vissers zich aanpassen aan slechtere economische resultaten, kleinere visbestanden en aan veranderende denkbeelden over hoe men met de natuur dient om te gaan. De vertaling van 'the survival of the fittest' is niet 'de overleving van de sterkste', maar 'de overleving van de meest aangepaste aan zijn omgeving'.

Aanpassingsvermogen van de visserijgemeenschap

Als indicatoren voor het aanpassingsvermogen van de gemeenschappen en bedrijven zijn er vragen gesteld over het aanpassen van de bedrijfsvoering, de mogelijkheden onverwachte uitgaven te doen, de effecten op het eigen bedrijf van de saneringen in de sector en of men zich iets aantrekt van de inkrimpingen in de visserij.

Lokale bestuurders

Slechts 9% van de lokale visserijbestuurders meent dat de visserijgemeenschap zich goed heeft weten aan te passen en eenderde vindt dat men zich enigszins heeft weten aan te passen. 38% is het er echter mee oneens dat de visserijgemeenschap zich goed heeft weten aan te passen aan de nieuwe situatie.

Kottereigenaren

De meeste vissers hebben hun bedrijfsvoering aangepast vanwege de hoge olieprijs en lage quota, door met minder vermogen te vissen (46%), minder ver weg te vissen (25%), een andere vistechiek toe te passen (22%) en/of op andere vissoorten te vissen (19%). Slechts 11% van de respondenten heeft een schip gesaneerd.

Zo'n 40% zegt in staat te zijn grote (onverwachte) uitgaven te doen, terwijl 26% dit niet kan. Uit de cijfers van het LEI blijkt dat er in 2006 weer meer geïnvesteerd is dan in 2005. Over 2007 is dit nog niet bekend. De meeste vissers geven aan dat saneringen binnen de Nederlandse visserij meerdere effecten hebben op hun bedrijf. Omgerekend kunnen de antwoorden als volgt in percentages verdeeld worden (zie tabel 3.13).

Tabel 3.13 Effecten sanering op eigen bedrijf, percentage respondenten eens met stelling.

Er blijft meer vis voor ons over	31 %
Ik heb quota erbij kunnen kopen	13 %
Ik heb spijt van aanschaf extra quota	14 %
Ik heb nu een gezond bedrijf	14 %
Het is moeilijk personeel te vinden	38 %
Het is makkelijk personeel te vinden	4 %
Ik overweeg helemaal te stoppen	12 %

Het blijkt dat een derde van de respondenten die geantwoord hebben '*ik heb er quota bij kunnen kopen*' ook geantwoord hebben '*Ik heb spijt van aanschaf extra quota*'.

Opvallend is dat er zowel een positief als een negatief effect duidelijk naar voren komt: '*Er blijft meer vis voor ons over*', en '*Het is moeilijk personeel te vinden*'. Voor 36% van de actieve kottersvissers maakt de malaise in de visserij niet uit, zij 'trekken hun eigen plan', maar 27% trekt het zich toch wel aan.

IJsselmeervissers

Bijna iedereen van de IJsselmeer respondenten heeft wel zijn bedrijfsvoering aangepast (90%). Ruim de helft heeft dan ook een opvolger voor het bedrijf, en voor 39% van hen is dit nog niet aan de orde.

3.1.6. Visie op de toekomst

Hoe positief of negatief denkt men over de toekomst; heeft de vloot nog voldoende kritieke massa; hoe is het met de afslag gesteld en wat wordt de belangrijkste rol van de haven, heeft men vertrouwen in de toekomst van het eigen bedrijf, hoeveel vissers overwegen er om te stoppen? De antwoorden op deze vragen worden als indicatoren beschouwt of men al of niet vertrouwen heeft in de toekomst.

Lokale bestuurders

Ondanks dat slechts een minderheid van de visserijbestuurders menen dat de visserijgemeenschap zich goed heeft weten aan te passen, is de meerderheid het er mee eens dat de visserij toekomst heeft in hun gemeente (62%). En 42% antwoordt neutraal op de vraag of de vloot nog steeds de nodige kritieke massa heeft, 19% is het er mee eens, en 24% is het er enigszins mee eens. Meer dan de helft van de lokale bestuurders is van mening dat 'hun' afslag wel zal blijven bestaan. Maar bestuurders zijn niet op de hoogte of banken de visserijbedrijven zullen blijven steunen. Tweederde van bestuurders ziet wel een rol van de haven als een toeristische attractie.

Kottereigenaren

Met de vraag 'Ik denk dat de visserij nog toekomst heeft' is 45% het er 'helemaal mee eens', 20% is het er 'mee eens'. Slechts 13% denkt dat de visserij geen toekomst heeft. Op de vraag 'Ik heb er vertrouwen in dat mijn bedrijf over vijf jaar nog steeds een goede toekomst heeft' antwoord 74% positief en 11% negatief. 65% overweegt niet te stoppen met de visserij in de komende 1-2 jaar, ook als de olieprijs en de quota niet aanmerkelijk verbeteren. 34% overweegt dit echter wel. Van degenen die overwegen te stoppen zegt het grootste deel te kampen te hebben met verliezen. 45% van de respondenten heeft een opvolger, 27% niet en voor 28% is dit nog niet aan de orde. Tweederde van de kottersvissers vindt steun en advies van de bank en de accountant belangrijk.

Van de *oud-opvarenden* denkt minder dan een derde dat er in de komende jaren een goede boterham in de visserij verdiend zal kunnen worden.

IJsselmeervissers

Twee derde van de IJsselmeervissers die de enquête teruggestuurd hebben, denkt dat de visserij nog toekomst heeft en 22% is het daar helemaal mee eens. Overigens overweegt geen van deze respondenten te stoppen met vissen in de nabije toekomst. Men denkt dan ook dat het eigen bedrijf toekomst heeft en meer dan de helft (67%) is in staat grote uitgaven te doen.

Voor een derde van de IJsselmeer vissers maakt de malaise in de visserij niet uit, zij 'trekken hun eigen plan', maar 45% trekt het zich toch wel aan.

4. KANSEN & BEDREIGINGEN EN BELEID

4.1. Kansen en bedreigingen op korte en lange termijn / toekomst

Er kan onderscheid worden gemaakt tussen externe en interne kansen en bedreigingen. In een ‘formele’ SWOT²⁹ analyse worden de interne aspecten sterkte en zwakte genoemd.

De externe kansen en bedreigingen hebben te maken met o.a. ontwikkeling van bestanden, economische omstandigheden (brandstofprijzen en visprijzen), consumentenvoorkeuren en maatschappelijke ontwikkelingen (visserij- en milieubeleid). De externe factoren zijn in verschillende rapporten geanalyseerd en blijven daarom in dit onderzoek buiten beschouwing³⁰.

Bij dit onderzoek ligt de nadruk op de interne sterke en zwakke punten van de ‘vissergemeenschappen’. Voor de ‘overleving’ of instandhouding van een gemeenschap en zijn karakter op lange termijn is het noodzakelijk dat er ook op korte termijn een juiste houding en overtuiging bestaat die dit mogelijk moet maken. Voor respondenten van de enquête is het bovendien eenvoudiger en geloofwaardiger te reageren op vragen over een termijn die nog overzien kan worden. Het beantwoorden van abstracte lange termijn vragen is noodzakelijkerwijs sterk speculatief, waardoor ook de interpretatie van de antwoorden met grote onzekerheden is omgeven.

Uit de sociale analyse in hoofdstuk 2 blijkt de sterke verbondenheid met de visserij en het vrij grote vertrouwen in de toekomst, ondanks de huidige economische problemen. In aanvulling daarop, gaat dit onderdeel in op de visie van de jonge generatie en de bereidheid om te investeren. Dit zijn twee kernfactoren die de visserijgemeenschappen als zodanig ook in de toekomst in stand kunnen houden.

4.1.1. De jonge generatie / voortzetting van het beroep

De reacties op meerdere stellingen laten zien dat vissers een vrij positief beeld over de toekomst van de Nederlandse visserij hebben. Met de stelling *‘Ik denk dat de visserij nog toekomst heeft’*, zijn meer dan 72% van de respondenten het eens. Van de actieve kottereigenaren hoopt 51% dat hun kinderen visser worden, terwijl 21% dat niet hoopt. 28% zegt dat hun kinderen geen visser willen worden, terwijl 51% denkt dat hun kinderen wel visser willen worden. Het blijkt dat de meeste mensen die hopen dat hun kinderen ze in hun beroep zullen opvolgen, ook de indruk hebben dat de kinderen dit zelf ook willen. De resultaten zouden ook ‘negatief’ geïnterpreteerd kunnen worden, namelijk dat ongeveer de helft van de respondenten twijfelt of ze dit beroep aan hun kinderen moeten aanbevelen en of hun kinderen visser willen worden.

Tabel 4.1. Antwoorden van actieve kottereigenaren op vragen m.b.t. opvolging (%)

		Mijn kinderen willen geen visser worden.			
		Eens	Neutraal	Oneens	Totaal
Ik hoop dat mijn kinderen geen visser worden.	Eens	12%	7%	2%	21%
	Neutraal	9%	11%	8%	27%
	Oneens	8%	2%	42%	52%
	Totaal	28%	20%	52%	100%

Bij de IJsselmeervissers is de situatie zeer vergelijkbaar. Ruim 40% van de respondenten hoopt dat zijn kinderen visser worden én heeft de indruk dat ze dat ook willen. Bij de helft bestaat dus ook enige twijfel

²⁹ Strengths-weaknesses-opportunities-threats

³⁰ Zie bv. W. Smit et al., *Ondernemend vissen – Toekomst perspectief van de kottervisserij*, LEI, Den Haag, December 1998; P. Salz, *Requiem voor de visserij in Vis Mineur, verkenning van de Nederlandse visserij tot 2030*, rapport aan het Natuurplanbureau, November 2002; J.G.P. Smit en F.C. Buisman, *Economisch krachtenveld in de transitie naar duurzame visserij*, LEI, Den Haag, 2006

bij een van de twee antwoorden. Doordat het aantal respondenten relatief klein is, is een preciezere kwantitatieve analyse niet mogelijk.

De oud-opvarenden blijken een negatiever beeld van het beroep te hebben dan de kottereigenaren. Het blijkt dat er in de volgende generatie(s) maar weinigen het beroep van visser zullen voortzetten. Slechts enkele (8%) oud-opvarenden geven aan dat hun kinderen of kleinkinderen aan boord van vissersschepen varen. De meesten (77%) zouden het ook niet aan hun kinderen aanbevelen om dit beroep te kiezen, tegenover 11% die dat wel zouden doen.

De belangstelling voor de opleiding tot visser ondervindt duidelijk een probleem. De meeste actieve kottereigenaren (61%) is het (enigszins) eens met de stelling dat *'De visserijschool geen leerlingen meer kan vinden'*. Slechts 15% ziet deze trend niet. Bovendien is 55% overtuigd dat de jongeren nu beter opgeleid zijn dan vroeger. Bij de IJsselmeervissers is dit zelfs bijna 80%. Dit illustreert in zekere zin dat de algemene maatschappelijke ontwikkeling, waarbij onderwijs meer nadruk krijgt, ook gewoon in de vissersgemeenschappen plaats vindt.

Overigens bestaat er geen onverdeeld positief beeld van de jongeren. Hoewel ongeveer de helft van de kottereigenaren het (enigszins) oneens is met de stelling *'Vroeger visten jonge jongens, nu zijn het hangjongeren'*, is 38% het hier wel (enigszins) mee eens. Het is opvallend dat bij de IJsselmeervissers de antwoorden in dezelfde orde van grootte liggen.

4.1.2. Investeren in vernieuwing

Ongeveer driekwart van de kottereigenaren en IJsselmeervissers geeft aan dat men ecologisch verantwoord wil gaan vissen. Iets meer dan helft geeft aan op een andere techniek te willen overschakelen (56%), terwijl 31% dit niet wil. Het blijkt echter dat 40% van de kottereigenaren niet van plan is om in de komende 1-2 jaar nieuwe investeringen te doen, terwijl 60% dit wel wil. Van deze laatste groep heeft de helft de plannen ook daadwerkelijk met hun bank besproken en de bank is in de meeste gevallen bereid de investeringsplannen ook te steunen. Slechts in enkele gevallen heeft de bank de investeringen afgeraden. Aan de andere kant weet de helft van de potentiële investeerders niet hoe hun bank tegenover hun plannen staat.

Investeringsplannen zijn zeer uiteenlopend (zie tabel 17). Ongeveer 50-60% van de kottereigenaren wil naar een andere techniek overschakelen. Er is echter duidelijk voorkeur voor andere technieken dan pulskor of sumwing, mogelijk doordat deze twee nog niet in de praktijk zijn ingevoerd. Genoemd worden o.a. twinrig, bordentrawl, jiggen, snorren, enz.

Ook geven veel kottereigenaren prioriteit aan overige investeringen die een groot scala aan verbeteringen aan boord behelzen, variërend van nieuwe lieren naar overschakeling op toerisme. Voor de groep die de investeringsplannen met de bank heeft besproken, scoort ook aanschaf van quota hoog. Veel respondenten geven meerdere investeringsbehoeften aan. Impliciet ontstaat wel de indruk dat er grote nadruk gelegd wordt op kostenbesparing, wat in de huidige situatie ook logisch is.

Tabel 4.2. Investeringsprioriteiten, (%³¹)

	Wel van plan te investeren	De bank steunt de investering	Niet van plan om te investeren	Totaal
Pulskor	13%	15%	5%	11%
Sumwing	12%	12%	9%	11%
Andere vistechniek	38%	36%	16%	31%
Nieuwe motor	21%	15%	14%	18%
Quota	25%	33%	12%	20%
Kleiner schip	21%	21%	16%	19%
Groter schip	4%	6%	2%	4%
Anders	28%	33%	14%	23%

4.2. Gevolgen voor de keten

De visserijbestuurders werden in de enquête gevraagd om de kracht van de visserijsector, afslag, toeleveranciers en visverwerkers te beoordelen op een schaal van 1-5, waarbij 1 gelijk is aan 'zeer zwak' en 5 gelijk is aan 'zeer sterk'. De gemiddelde score van de visserijsector lag op 2,5 en van de overige drie activiteiten tussen 3.5 en 3.9. Opgemerkt moet worden dat lang niet alle visserijgemeenten in de respons op deze enquête vertegenwoordigd zijn.

Uit de antwoorden blijkt wel dat men redelijk veel vertrouwen heeft in de kracht van de infrastructuur die noodzakelijk is voor het functioneren van de visserij zelf. Dit oordeel is wel begrijpelijk met betrekking tot de toeleveranciers en visverwerkers. Deze bedrijven zijn immers niet alleen van de (Nederlandse) visserij afhankelijk. In hoofdstuk. 1 is aangegeven dat de omvang van de visverwerking en handel eerder toe- dan afgenomen is. De daling van de Nederlandse aanvoer is gecompenseerd door groei in internationale handel. De consolidatie in de visverwerking (verdwijnen van kleinere bedrijven) is eveneens eerder een gevolg van de internationale concurrentie, dan van de ontwikkelingen in de visserij.

De gevolgen voor de toeleveranciers zijn minder duidelijk, omdat ze slechts indirect geschat kunnen worden. Na een piek in investeringen in de jaren 2001-3, is een daling opgetreden en in de jaren 2004-6 lagen de meeste investeringsindicatoren op een lager niveau dan 10 jaar eerder. Dit geldt vooral voor verlengingen en investeringen in nieuwe motoren. Naarmate de vloot kleiner wordt, en de samenstelling van grote naar kleine kotters verschuift, zullen ook de uitgaven aan technische kosten (onderhoud en reparatie) dalen. De toeleveranciers zullen daarmee minder omzet uit de visserij kunnen genereren.

³¹ Som van de kolommen is niet gelijk aan 100% omdat de respondenten meerdere antwoorden konden aankruisen.

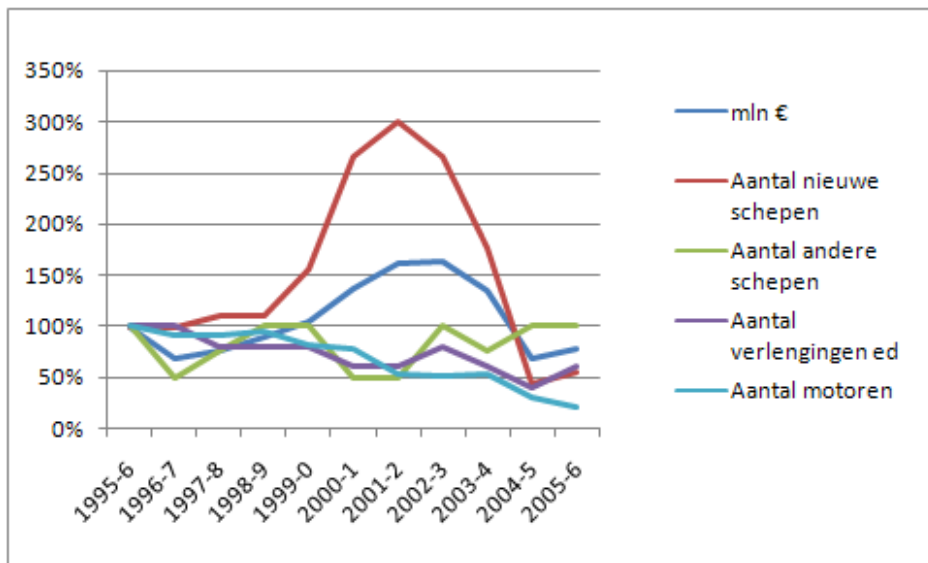

Fig. 4.1. Investeringsindicatoren (index van 2-jaarlijks voortschrijdend gemiddelde, 1995-6=100)

De omzetten van de afslagen zijn in de afgelopen jaren structureel aan het dalen - van 428 mln euro in 2001³² naar 319 mln euro in 2007³³. Afslagen blijken echter (volgens hun eigen verklaringen) de winst op of boven de nullijn te kunnen houden, dankzij verbeteringen in efficiency. Dit is mede mogelijk doordat de loonkosten direct afhankelijk zijn van de omvang van de aanvoer, vanwege gebruik van oproepkrachten.

Samenvattend kan worden gesteld dat de gevolgen voor de keten meestal niet direct waarneembaar zijn, en beperkt blijven, doordat veel bedrijven (met uitzondering van afslagen) niet uitsluitend van visserij afhankelijk zijn en compensatie op andere markten kunnen zoeken. De gevolgen voor de individuele gemeenten zijn evenmin zichtbaar. De vestigingsplaats van de bedrijven in de keten en vooral de woonplaats van hun werknemers is niet traceerbaar. De gemeenten zelf blijken hierover geen informatie te hebben. Doordat aangenomen kan worden dat de bedrijven in de keten minder geconcentreerd zijn dan de vloot, is hun economische rol voor de visserijgemeenten (met uitzondering van Urk) waarschijnlijk betrekkelijk beperkt.

4.3. Beleidsvraagstukken

Ongeveer drie kwart van de bestuurders en van de gemeenten is van mening dat de vissers en visserijbedrijven een speciale groep vormen die ook speciale aandacht verdient. Dit wordt onder meer beargumenteerd door opmerkingen als:

- Het is geen normaal beroep, maar zit in de genen. Vissers willen niet anders. Ze hebben een eigen mentaliteit en denkwereld.
- Vissers zijn lang van huis en hebben weinig sociaal leven aan wal.
- De visserij is sterk afhankelijk van externe factoren, zowel in de natuur als in het beleid.

Voor de gemeenten speelt het behoud van het karakter van het dorp en de specifieke voorwaarden die voor visserij van belang zijn, met name de infrastructuur (haven, afslag), een grote rol.

Meer dan de helft van de bestuurders verwacht dat er de komende 1-2 jaar bedrijven failliet zullen gaan, maar de helft denkt ook dat dit aantal beperkt zal blijven. Desondanks is de helft van de bestuurders van mening dat de visserij zonder overheidssteun moet kunnen voortbestaan.

³² K. Taal et.al., *Visserij in Cijfers*, 2007, LEI, Den Haar

³³ Visserijnieuws, nr. 4, 2008

Volgens bijna alle bestuurders schiet het beleid duidelijk tekort om de sociaal-economische gevolgen van de achteruitgang in de visserij op te vangen. In veel gevallen wordt gepleit voor meer financiële steun, wat in zekere zin in tegenspraak is met de stelling dat de visserij ook zonder steun moet kunnen voortbestaan. Verder wordt aandacht gevraagd voor de volgende beleidsaspecten:

- duidelijker uitvoerbare regels, waar vissers in mee willen/kunnen gaan;
- meer overleg;
- opvangmaatregelen voor oud-opvarenden;
- stabiliteit in vangstmogelijkheden met vastgelegde minimum TACs;
- meer ondersteuning van bestaande activiteiten in plaats van nieuwe.

Drie kwart van de bestuurders is dan ook van mening dat de politiek de visserijsector laat vallen.

De opvang van de gevolgen voor oud-opvarenden was in de praktijk gering. Afgezien van de oud-eigenaren die in aanmerking kwamen voor een saneringspremie, geeft slechts één persoon aan steun van de overheid te hebben gekregen na zijn vertrek uit de visserij. Dit lage aantal is consistent met de vaststelling dat onder de FIOV, tussen 2001 en november 2005 slechts 12 oud-opvarenden van de opengestelde VUVIS-regeling³⁴ hebben geprofiteerd³⁵. Ook het gebruik van de steun voor herscholing, die buiten de directe visserijmaatregelen valt, lijkt beperkt. Ongeveer 60% van de oud-opvarenden heeft een aanvullende opleiding of extra cursussen gevolgd. Hiervan heeft 15% steun van de overheid gekregen. Met de beschikbare gegevens kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld of hieraan ook op grotere schaal behoefte bestond.

Op gemeentelijk niveau bestaan betrekkelijk weinig mogelijkheden om de oplossingen voor de problemen in de visserij te faciliteren, met uitzondering van de instandhouding van de noodzakelijke infrastructuur. De gemeenten zijn wel bezig om de diversificatie van de lokale economie te steunen, onder andere door stimulering van recreatie en toerisme en instandhouding van werkgelegenheid in het algemeen.

Verskillende gemeenten zijn van mening dat het beleid te veel gericht is op sanering en te weinig op de gevolgen van de visserijproblemen en innovatie. Het is mogelijk dat deze opvattingen te maken hebben met de timing van de enquête in relatie tot de uitvoering van het Nederlandse EVF-Programma (Europees Visserij Fonds). Terwijl de saneringsronde van 2007 al aan de gang was, was de innovatieregeling nog niet opengesteld. Het is opvallend dat iets meer dan de helft van gemeenten aangeeft niet op de hoogte te zijn van de maatregelen onder as 4 van het EVF, waaronder juist steun verleend kan worden voor een duurzame ontwikkeling van de visserijgebieden. Ook drie kwart van de bestuurders blijkt deze regeling niet te kennen.

---

³⁴ Vergoedingsregeling voor uitredende vissers uit de visserij

³⁵ P. Salz, *Update tussentijdse evaluatie van het FIOV programma - Nederland (2001-2006)*. (Buiten doelstelling 1), November 2005

Bijlage A. Methodologie

Onder leiding van Framian BV werd dit onderzoek uitgevoerd met medewerking van het LEI sectie visserijonderzoek, MARE (Centre for Maritime Research) en Symbeyond Research Group.

Voor het onderzoek zijn meerdere methodes gebruikt en bronnen geraadpleegd om een zo goed mogelijk integraal beeld van de gevolgen van de ontwikkelingen in de visserij weer te geven. De belangrijkste methode was het houden van een grootschalige schriftelijke enquête onder verschillende betrokkenen: kottereigenaren, IJsselmeervissers, oud-opvarenden, lokale visserijbestuurders en visserijgemeenten. De resultaten van de schriftelijke enquêtes vormen de basis voor dit rapport.

Om een zo hoog mogelijk respons te krijgen, zijn de respondenten bij geen respons meerdere malen telefonisch benaderd. Van de ex-opvarenden was maar een beperkt aantal telefoonnummers bekend, vandaar dat de respons bij deze groep lager is uitgevallen.

Naast de enquêtes is er gebruik gemaakt van gegevens van het LEI. Ook het SFM is geraadpleegd om adresgegevens te verzamelen van oud-opvarenden. Met behulp van het programma SPSS zijn vervolgens de gegevens statistisch verwerkt en in het rapport opgenomen.

Samenvatting van de respons op de enquêtes

Categorie	Totaal verzonden	Respons	Respons-percentage
Kottereigenaren	307	119	39%
IJsselmeervissers	50	18	36%
Oud-opvarenden	278	81	29%
Gemeenten	22	14	64%
Visserijbestuurders	63	21	33%

Niet alle enquêtes zijn volledig ingevuld. De percentages in de tekst zijn gebaseerd op aantallen geldige antwoorden. Bij de interpretaties is erop toegezien dat de aantallen antwoorden voldoende groot waren om een bepaalde uitspraak te rechtvaardigen.

Respondenten hadden bij een aantal vragen de mogelijkheid om meerdere antwoorden aan te geven. Bij deze vragen is in het verslag telkens aangegeven hoe deze antwoorden zijn verwerkt. Wanneer elke aangegeven antwoordmogelijkheid als 1 antwoord is meegeteld, wordt het totaal aantal antwoorden hoger dan het aantal respondenten. In gevallen waar dit een vertekend beeld oplevert, zijn de percentages hiervan teruggerekend naar 100%.

Een volledig beeld van de antwoorden, inclusief alle antwoorden die bestaan uit meerdere antwoordmogelijkheden, zijn terug te vinden in de bijlagen E-I.

Methodologie vraag 19 (kottereigenaren) en 18 (IJsselmeervissers)

Vragen 19 uit de enquête van actieve kottereigenaren en 18 uit de enquête van de IJsselmeervissers (deze twee vragen uit de beide enquêtes komen grotendeels overeen) peilen de perceptie van de vissers aan de hand van stellingen. Hierbij kon men aangeven in hoeverre men het er mee eens dan wel mee oneens is (de antwoordcategorieën zijn: zeer mee eens, mee eens, neutraal, mee oneens, zeer mee oneens).

De stellingen meten de perceptie ten aanzien van drie groepen onderwerpen waarin de stellingen zijn onderverdeeld, namelijk:

1. Toekomstvisie: deze categorie dekt de vragen waarin de toekomst centraal staat, zowel de toekomst van de ondervraagde zelf, als de toekomst van de visserij als geheel.
2. Gemeenschapsgevoel: ongeveer één derde van de vragen toetst de mate van gemeenschapsgevoel bij de ondervraagden.
3. Waarnemingsvragen: deze categorie bevat algemene uitspraken, maar sommigen kunnen ook een aanvullend beeld geven over hoe men denkt over de toekomst en de gemeenschap.

De stellingen over de toekomstvisie en gemeenschapsgevoel zijn onderverdeeld in positief en negatief geformuleerde stellingen, dit om een evenwichtige vraagstelling te bereiken. Deze positieve en negatieve stellingen zijn in de enquête met elkaar afgewisseld. Dit dwingt de respondent om bij elke stelling even stil te staan, in plaats van op de ‘automatische piloot’ de hele lijst van stellingen in te vullen. Dit heeft tevens een controle functie, aangezien men de antwoorden van de respondent kan controleren op consequentheid. Om dezelfde redenen zijn de stellingen niet op volgorde van de groepen weergegeven in de enquête, maar door elkaar.

De onderverdeling van de stellingen in de drie groepen en in positief-negatief is als volgt:

Groep 1: Toekomstvisie

Positief:

- Ik denk dat de visserij nog toekomst heeft.
- Ik wil ecologisch “verantwoord” vissen.
- Het maakt niet uit, ik trek mijn eigen plan.
- Als visser kom je nog steeds gemakkelijk aan de bak.

Negatief:

- Ik wil naar andere vistechnieken omschakelen.
- Mijn kinderen willen geen visser worden
- Ik hoop dat mijn kinderen geen visser worden.
- Gezien mijn achtergrond zou het moeilijk worden om in een andere sector dan de visserij te werken.

Groep 2: Gemeenschapsgevoel

Positief:

- Het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven.
- Het geeft een mooi gevoel deel te zijn van een oude – nog steeds bestaande – visserijtraditie en cultuur.
- Ik woon in een hechte en saamhorige visserijgemeente
- Wij maken deel uit van een prachtige visserijtraditie
- De visserijgemeenschap is minder geïsoleerd dan vroeger.

Negatief:

- Ex vissers lopen met hun ziel onder de arm
- Het is hier eigenlijk nooit een vissersdorp geweest
- Op verjaardagen ben ik een van de weinige actieve vissers.

- Ik kan mijn verhaal niet meer kwijt.
- Ik vind ex-vissers niet interessant om mee om te gaan
- Ik vind stoppen met vissen een afgang

Groep 3: Waarnemingsvragen

- De schwing is er uit.
- Ik merk er niet veel van.
- Er zijn merkbaar minder vissers.
- Gesaneerde vissers zie je niet meer.
- Werkgelegenheid is op de vloot een probleem
- Vroeger visten jonge jongens, nu zijn het hangjongeren.
- De visserijschool kan geen leerling meer vinden.
- Onze jongeren zijn beter opgeleid dan vroeger.
- Ex-vissers zijn vaak blij met hun nieuwe baan.

Bijlage B. Algemene sociaal economische informatie over de visserijgemeenten

Tabel B.1 Bevolking, beroepsbevolking en werkgelegenheid in de visserijgemeenten, 2004-2007

	Bevolking (2007)	Totaal beroeps- bevolk. (2004-6)	Werkgelegenheid (2005)					Banen vs. Werken- den
			Totaal	Landbouw, bosbouw en visserij	Nijverheid en energie- voorzie- ning	Commer- ciële dienstver- lening	Niet- commer. dienstver- lening	
Flevoland	17.6	3.9	4.7	0.2	2.1	1.6	0.8	
- Urk	17.6	3.9	4.7	0.2	2.1	1.6	0.8	Meer
Friesland	81.3	33.3	23.0	0.4	5.4	9.7	6.7	
- Dongeradeel	24.9	9.8	8.0	0.2	2.2	2.8	2.8	Minder
- Harlingen	15.5	7.8	5.1	0.1	1.2	2.3	1.5	Minder
- Lemsterland*	13.4	5.1	3.4	0.0	1.0	1.6	0.7	Minder
- Nijefurd	10.9	4.3	2.8	0.1	0.8	1.1	0.8	Minder
- Terschelling*	4.7	1.8	1.7	0.0	0.2	1.1	0.4	Minder
- Wûnseradiel	11.9	4.5	2.0	0.0	0.0	0.8	0.5	Minder
Groningen	55.2	23.5	16.8	0.3	5.0	7.0	4.7	
- De Marne	10.8	4.6	2.3	0.1	0.4	1.1	0.7	Minder
- Delfzijl	27.7	12.0	10.8	0.1	3.5	4.4	2.9	Minder
- Eemsmond	16.7	6.9	3.7	0.1	1.1	1.5	1.1	Minder
N-Holland	176.4	77.3	67.7	0.8	20.7	25.6	20.8	
- Den Helder	58.2	26.2	21.2	0.3	2.4	7.2	11.3	Minder
- Texel	13.6	7.1	5.2	0.2	0.7	3.1	1.2	Minder
- Edam-Volen.	28.3	11.0	10.1	0.0	3.5	4.6	2.1	Minder
- Velsen	67.6	29.7	29.7	0.2	13.9	10.0	5.7	Minder
- Den Oever*	8.7	3.3	1.5	0.1	0.2	0.7	0.5	Minder
Zeeland	122.9	50.2	36.7	1.0	8.1	17.0	10.4	
- N.-Beveland*	7.3	2.8	1.8	0.1	0.2	1.1	0.4	Minder
- Reimerswaal	21.1	9.7	5.6	0.5	1.6	2.6	0.9	Minder
- Sluis	24.3	12.4	7.4	0.2	0.9	4.1	2.1	Minder
- Tholen	25.2	8.8	5.3	0.2	1.5	2.2	1.3	Minder
- Vlissingen	45.0	16.5	16.6	0.0	3.9	7.0	5.7	Meer
Z-Holland	546.6	249.8	265.9	1.7	19.4	121.4	123.4	
- Den Haag	473.9	223.8	249.9	1.5	15.8	114.1	118.6	Meer
- Goedereede	11.6	4.8	3.5	0.1	0.6	2.1	0.6	Minder
- Katwijk	61.1	21.2	12.5	0.1	3.0	5.2	4.2	Minder
Totaal	1000.0	438.0	414.8	4.4	60.7	182.3	166.8	
- ex. Den Haag	526.1	214.2	164.9	2.9	44.9	68.2	48.2	

Bron: CBS

* CBS publiceert geen gegevens over beroepsbevolking over gemeenten met minder dan 10.000 inwoners. Deze zijn geschat met een gemiddelde participatiegraad van 38%.

Tabel B.2 Economische basis van de visserijgemeenten: belangrijkste activiteiten en naburige agglomeraties

Naam gemeente	Belangrijkste sectoren	Agglomeraties
Den Haag	1. openbaar bestuur 2. zakelijke dienstverlening 3. gezondheidszorg	1. Haaglanden 2. Rotterdam 3. Amsterdam
Den Helder	1. openbaar bestuur 2. gezondheid en welzijnszorg 3. handel en reparatie	1. Alkmaar 2. Amsterdam
Goedereede	1. horeca 2. handel 3. industrie	1. Rotterdam Rijnmond
Harlingen	1. handel 2. overheid 3. industrie	1. Leeuwarden
Katwijk	1. groothandel (producten/distributie) 2. industrie 3. detailhandel	1. Leiden 2. Noordwijk
Noord-Beveland	1. recreatie 2. landbouw 3. diensten	1. Goes 2. Sloe gebied 3. Middelburg
Reimerswaal	1. secundair 2. visserij, -verwerking, -handel 3. primaire sector	1. Gemeente Goes 2. Sloegebied
Schouwen-Duiveland	1. toerisme 2. detailhandel 3. zakelijke diensten	
Sluis	1. toerisme 2. detailhandel 3. gezondheidszorg	1. Kanaalzone 2. Terneuzen
Texel	1. commerciële dienstverlening (recreatie + toerisme) 2. niet-commerciële dienstverlening 3. industrie en bouw	1. Den Helder 2. Alkmaar
Tholen	1. landbouw 2. handel en reparatie 3. industrie	1. Bergen op Zoom 2. Rijnmond 3. Overig West-Brabant
Urk	1. visverwerkende industrie 2. bouw en installatiebedrijven	
Velsen	1. industrie 2. havens 3. logistiek	1. Amsterdam 2. Haarlem 3. Zaanstad
Wieringen	1. mkb 2. visserij en aanverwanten, scheepsbenodigdheden 3. overig	1. Den Helder 2. Alkmaar 3. Hoorn

Bijlage C. Aantal gesaneerde schepen per gemeente en provincie. 1995-2008

Provincie / gemeente	Aantal schepen
Flevoland	30
- Urk	30
Friesland	2
- Harlingen	2
Groningen	5
- Eemsmond	1
- Lauwersoog	1
- Zoutkamp	3
N-Holland	23
- Den Helder	11
- Den Oever	2
- Edam-Volendam	2
- IJmuiden	2
- Texel	6
Zeeland	15
- Reimerswaal	2
- Sluis	3
- Tholen	3
- Vlissingen	7
Z-Holland	25
- Den Haag	2
- Goedereede	17
- Katwijk	6
Totaal	100

Bijlage D. Schatting werkgelegenheid in de toeleverende industrie in 2005/6

De schatting van de werkgelegenheid in de toeleverende industrie is als volgt gemaakt:

De werkgelegenheid in de toeleverende industrie, die aan de visserij toegeschreven kan worden, is afhankelijk van de intermediaire leveringen aan de sector. Hierbij is het wenselijk onderscheid te maken tussen de leveringen van goederen en diensten enerzijds en die van de brandstof anderzijds.

Tabel D.1 Schatting van werkgelegenheid in toeleverende sectoren

Omschrijving	Totaal	Goederen en diensten	Energie	Bron
Technische kosten / intermediaire leveringen				
- kottervloot, 2006, 1000 Euro	202	110	92	LEI
- trawlers	85	63	22	LEI
- schelpdieren	28	20	8	LEI, verdeling verondersteld
Totaal	315	193	122	
Arbeidskosten als % van de intermediaire leveringen aan de vloot				
Arbeidskosten, 1000 Euro		14%	7%	CBS Industrie en Energie, 7% is verondersteld
Gemiddelde arbeidskosten per werkende		48	63	
Aantal arbeidsplaatsen	698	563	136	
- kotters	423	321	102	
- trawlers	208	184	24	
- schelpdieren	67	58	9	

Tabel A impliceert dat de totale werkgelegenheid in de toeleverende industrie geschat kan worden op ongeveer 700 mensen.

De regionale verdeling van deze werkgelegenheid wordt afhankelijk verondersteld van de regionale verdeling van het motorvermogen van de vloot. Hierbij lijkt het echter wenselijk een substantieel deel van de Urker vloot toe te rekenen aan Harlingen, wat in belangrijke mate de thuishaven is van de grotere kotters. Hiervoor wordt verondersteld dat 75% van de uitgaven van de UK-vloot in Harlingen gemaakt wordt. Dit wordt ook ondersteund door de indicaties van de gemeente Harlingen.

Tabel D.2 Schatting van de regionale verdeling van de werkgelegenheid in de toeleverende sectoren

	Noord Groningen / Friesland	Oost Flevoland	West N. en Z. Holland	Zuid Zeeland
Kottervloot				
- Aandeel kottervloot in pk	6%	34%	47%	13%
- Werkgelegenheid	25	144	199	55
- Correctie Harlingen	133	36	199	55
Trawlervloot			208	
Schelpdieren			67	
Totaal afgerond	135	35	475	55

Bijlage E. Enquête eigenaren van actieve schepen

Aantal antwoorden per provincie

Flevoland	26	N. Holland	31
Friesland	17	Z. Holland	26
Groningen	11	Zeeland	6
		Onbekend	2
Totaal	119		

Algemene gegevens

Vragen	Antwoorden
1. Naam	
2. Woonplaats	
3. Geboortejaar	

Huidige situatie

Vragen	Antwoorden
4. Hoeveel schepen hebt u in totaal?	1=92 2=22 3=3 4=2
5. Hoeveel opvarenden heeft u in totaal?	Gem=4,9
6. Waar komen uw opvarenden vandaan?	Eigen regio 75 Nederland 18 Buitenland 1 (combinaties) 21
7. Wat is de rechtsvorm van uw bedrijf?	BV 33 VOF 49 Eenmansbedrijf 29 Anders 6
8. Wie zijn de (mede)eigenaars van uw bedrijf?	Ik ben de enige eigenaar 39 Vader 7 Zoon / dochter 6 Echtgenote 10 Ander familielid 25 Zakelijke partner 7 (combinaties) 23
9. Heeft u een opvolger voor uw bedrijf?	Nee, helemaal niet. 32 Nee, dat is voorlopig niet nodig. 33 Ja, een familielid. 49 Ja, een zakelijke partner. 2
10. Hoe heeft u uw bedrijfsvoering aangepast als gevolg van hoge olieprijs en lage quota?	Ik heb een schip gesaneerd. 1 Ik heb een schip verkocht. 1 Ik vis met minder vermogen. 21 Ik ga niet zo ver weg vissen. 15 Ik vis op andere vissoorten. 6 Ik ben op een andere vistechniek overgestapt. 5 Ik heb een kleiner schip gekocht. 2 Anders 20 (combinaties) 46

Doorgaan, stoppen of saneren

Vragen	Antwoorden	
11. Heeft u sinds 1995 een of meerdere schepen gesaneerd?	Nee, geen enkele (ga naar vraag 14) Ja Zo ja, hoeveel	105 13 1=10 2=1
12. Zo ja, heeft de sanering het gewenste effect op uw bedrijfsvoering gehad?	Ja Nee	7 5
13. Heeft u na de sanering een ander schip in de vaart gebracht?	Nee Ja a. een groter schip b. een kleiner schip c. schip was even groot	2 7 4
14. Overweegt u te stoppen met de visserij in de komende 1-2 jaar, als de olieprijs en de quota niet aanmerkelijk verbeteren?	Nee, mijn resultaten blijven voldoende Ja - Ik heb geen opvolger. - Verliezen worden te hoog. - Bank steunt mij niet meer. - Anders, nl. - (combinaties)	77 2 13 3 10 12
15. Zou u er moeite mee hebben om met de visserij te stoppen?	Nee Ja - Ik hou van mijn vak. - Ik kan alleen maar vissen. - Ik zal de visserij en alles wat erbij hoort erg missen. - (combinaties)	12 35 3 21 47
16. Ziet u een alternatief?	Ik ga met pensioen. Ik start een andere onderneming. Ik ga in loondienst. Ik zie geen alternatief.	13 14 12 47
17. Welk effect heeft de sanering van de Nederlandse visserij op uw bedrijf gehad?	Er blijft meer vis voor ons over. Ik heb quota erbij kunnen kopen. Ik heb spijt van aanschaf van extra quota. Ik heb nu een gezond bedrijf. Het is moeilijker om personeel te vinden. Het is makkelijker om personeel te vinden. Ik overweeg helemaal te stoppen. (combinaties)	18 2 4 10 24 1 8 24
18. Waarom blijft u in de visserij?	Het is een familiebedrijf. Ik heb opvolgers. Er komen betere tijden. Ik weet niet wat ik anders moet doen. Ik hou van mijn vak. Ik verdien goed genoeg. Mijn bank blijft mij steunen. Anders (combinaties)	3 8 4 3 19 4 - 6 67

19. Welk effect heeft de achteruitgang van de visserij voor u en de vissersgemeenschap? (geef de mate aan waarin u met de onderstaande uitspraken wel of niet eens bent)	Ze Eens	Eens	Neu- raal	oneens	Ze oneens
	1	2	3	4	5
- Ik merk er niet veel van.	12	9	16	24	42
- Er zijn merkbaar minder vissers.	55	16	12	6	12
- De schwung is er uit.	43	16	23	7	11
- Wij maken deel uit van een prachtige visserijtraditie en cultuur.	67	12	15	4	6
- Gesaneerde vissers zie je niet meer.	30	20	19	18	17
- Als visser kom je nog steeds makkelijk aan de bak.	43	18	17	13	12
- De visserijschool kan geen leerlingen meer vinden.	35	28	24	12	3
- Ik wil naar andere vistechieken omschakelen.	34	12	21	7	24
- Het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven.	47	17	21	7	11
- Het is hier eigenlijk nooit een vissersdorp geweest	14	3	8	12	63
- Op verjaardagen ben ik een van de weinige actieve vissers.	36	14	20	17	17
- Ik kan mijn verhaal niet meer kwijt.	14	6	22	23	35
- Ik hoop dat mijn kinderen geen visser worden.	17	5	26	11	40
- Ik denk dat de visserij nog toekomst heeft.	54	24	13	6	10
- Ex-vissers lopen met hun ziel onder de arm.	22	10	27	23	17
- Ik wil ecologisch verantwoord vissen.	50	22	25	3	4
- Het maakt niet uit, ik trek mijn eigen plan.	22	21	26	9	23
- Vroeger visten jonge jongens, nu zijn het hangjongeren.	25	13	12	17	34
- Ik vind ex-vissers niet interessant om mee om te gaan.	13	6	12	23	46
- Onze jongeren zijn beter opgeleid dan vroeger.	35	23	20	11	17
- Ik vind stoppen met vissen een afgang.	34	9	17	13	31
- Mijn kinderen willen geen visser worden.	22	5	20	22	28
- De visserijgemeenschap is minder geïsoleerd dan vroeger.	47	15	19	10	11
- Ik woon in een hechte visserijgemeenschap.	33	13	21	14	22
- Vanwege mijn opleiding en ervaring wordt het moeilijk om in een andere sector dan de visserij te werken.	36	11	14	12	30
- Ex-vissers zijn vaak blij met hun nieuwe baan.	13	16	34	20	16

Toekomst

Vragen	Antwoorden				
	Zeer eens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeer Oneens
	1	2	3	4	5
20. Hoe ziet u de toekomst van uw bedrijf?					
1. Ik heb er vertrouwen in dat mijn bedrijf over vijf jaar nog steeds een goede toekomst heeft.	48	28	18	7	6
2. Steun en advies van de bank is belangrijk.	63	15	17	4	5
3. Steun en advies van accountant is belangrijk.	60	19	14	6	5
4. Ik ben in staat grote (onverwachte) uitgaven te doen (bv motor vervangen).	32	16	22	16	15
5. De bank zal mijn investeringen financieren.	39	24	24	8	6
21. Bent u van plan om in de komende 1-2 jaar nieuwe investeringen te doen?	Nee				43
	Ja				
	Zo ja, heeft u dit met uw bank besproken?				
	- Nee				33
	- Ja				
	Zo ja, hoe ziet de bank uw plannen?				
	- Bank zal mij steunen.				33
	- Bank raadt het af.				2
22. Als u zou kunnen investeren, waar zouden dan uw prioriteiten liggen?	Pulskor				3
	Sumwing				2
	Andere vistechniek, nl.				14
	Nieuwe motor				10
	Quota				7
	Kleiner schip				6
	Groter schip				3
	Anders, nl.				15
	(combinaties)				39
23. Heeft u nog opmerkingen naar aanleiding van deze enquête?					
24. Bent u bereid eventueel aanvullende vragen telefonisch te beantwoorden?	Ja				☐
	Zo ja, wat is uw telefoonnummer				
	.....				
	Nee				☐

Bijlage F. Enquête IJsselmeervisserij

Aantal antwoorden per provincie

Flevoland	3
Friesland	5
Gelderland	3
N. Holland	7
Overijssel	1
Totaal	19

Algemene gegevens

Vragen	Antwoorden
1. Naam	
2. Woonplaats	
3. Geboortjaar	

Huidige situatie

Vragen	Antwoorden
4. Hoeveel schepen heeft u in totaal?	1=13 2=4 3=1
5. Hoeveel opvarenden heeft u in totaal?	0=1 1=5 2=5 3=5 4=2
6. Waar komen uw opvarenden vandaan?	Eigen regio 13 Nederland 4 Buitenland -
7. Wat is de rechtsvorm van uw bedrijf?	BV 1 VOF 9 Eenmansbedrijf 6 Anders 2
8. Wie zijn de (mede)eigenaars van uw bedrijf?	Ik ben de enige eigenaar 7 Vader 1 Zoon / dochter 2 Echtgenote 1 Ander familielid 5 Zakelijke partner 1 Vader & Zoon dochter 1
9. Heeft u een opvolger voor uw bedrijf?	Nee, helemaal niet. 1 Nee, dat is voorlopig niet nodig. 7 Ja, een familielid. 10 Ja, een zakelijke partner. -
10. Heeft u uw bedrijfsvoering aangepast als gevolg van de opgelegde beperkingen?	Nee 2 Ja 16 Zo ja, hoe?

Doorgaan, stoppen of saneren

Vragen	Antwoorden	
11. Heeft u sinds 1995 een of meerdere schepen gesaneerd?	Nee (ga naar vraag 14) Ja Zo ja, hoeveel	18 - ..
12. Zo ja, heeft de sanering het gewenste effect op uw bedrijfsvoering gehad?	Nee Ja	
13. Heeft u na de sanering een ander schip in de vaart gebracht?	Nee Ja	
14. Overweegt u te stoppen met de visserij in de komende 1-2 jaar?	Nee Ja - Ik heb geen opvolger. - Verliezen worden te hoog. - Bank steunt mij niet meer. - Anders, nl.	18
15. Zou u er moeite mee hebben om met de visserij te stoppen?	Nee Ja - Ik hou van mijn vak. - Ik kan alleen maar vissen. - Ik zal de visserij en alles wat erbij hoort erg missen. - (combinaties)	1 6 2 8
16. Ziet u een alternatief?	Ik ga met pensioen. Ik start een andere onderneming. Ik ga in loondienst. Ik zie geen alternatief.	- 2 1 10
17. Waarom blijft u in de visserij?	Het is een familiebedrijf. Ik heb opvolgers. Er komen betere tijden. Ik weet niet wat ik anders moet doen. Ik hou van mijn vak. Ik verdien goed genoeg. Mijn bank blijft mij steunen. Anders (combinaties)	- - 2 - 3 1 - - 12

18. Welk effect heeft de achteruitgang van de visserij voor u en de vissersgemeenschap?	<i>(geef de mate aan waarin u met de onderstaande uitspraken wel of niet eens bent)</i>				
	Zeer eens	eens	neutraal	oneens	Zeer oneens
	1	2	3	4	5
- Ik merk er niet veel van.	2	4	2	-	8
- Er zijn merkbaar minder vissers.	14	-	3	1	-
- De schwung is er uit.	7	1	6	-	1
- Wij maken deel uit van een prachtige visserijtraditie en cultuur.	17	-	-	-	1
- Als visser kom je nog steeds makkelijk aan de bak.	6	2	2	-	5
- Het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven.	9	3	1	1	2
- Het is hier eigenlijk nooit een vissersdorp geweest	-	-	2	4	10
- Op verjaardagen ben ik een van de weinige actieve vissers.	14	-	3	-	1
- Ik kan mijn verhaal niet meer kwijt.	2	3	4	1	6
- Ik hoop dat mijn kinderen geen visser worden.	1	3	2	1	8
- Ik denk dat de visserij nog toekomst heeft.	11	1	2	-	4
- Ex-vissers lopen met hun ziel onder de arm.	7	1	5	-	4
- Ik wil ecologisch verantwoord vissen.	9	5	-	-	1
- Het maakt niet uit, ik trek mijn eigen plan.	3	3	2	-	8
- Vroeger visten jonge jongens, nu zijn het hangjongeren.	4	-	3	2	7
- Ik vind ex-vissers niet interessant om mee om te gaan.	2	1	2	1	-
- Onze jongeren zijn beter opgeleid dan vroeger.	11	2	2	1	1
- Ik vind stoppen met vissen een afgang.	5	1	5	1	6
- Mijn kinderen willen geen visser worden.	1	1	3	2	7
- De visserijgemeenschap is minder geïsoleerd dan vroeger.	6	5	3	-	3
- Ik woon in een hechte visserijgemeenschap.	5	-	4	1	6
- Vanwege mijn opleiding en ervaring wordt het moeilijk om in een andere sector dan de visserij te werken..	2	3	1	2	8
- Ex-vissers zijn vaak blij met hun nieuwe baan.	1	2	7	1	5

Toekomst

Vragen	Antwoorden				
	Zeer eens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeer oneens
	1	2	3	4	5
19. Hoe ziet u de toekomst van uw bedrijf?					
- Ik heb er vertrouwen in dat mijn bedrijf over vijf jaar nog steeds een goede toekomst heeft.	12	3	1	-	1
- Steun en advies van de bank is belangrijk.	2	1	5	3	5
- Steun en advies van accountant is belangrijk.	4	3	4	-	4
- Ik ben in staat grote (onverwachte) uitgaven te doen (bv motor vervangen).	9	3	2	1	2
- De bank zal mijn investeringen financieren.	3	2	7	-	3
20. Bent u van plan om in de komende 1-2 jaar nieuwe investeringen te doen?	Nee 10				
	Ja				
	Zo ja, heeft u dit met uw bank besproken?				
	- Nee 4				
	- Ja				
	Zo ja, hoe ziet de bank uw plannen?				
	- Bank zal mij steunen. 4				
	- Bank raadt het af. -				
21. Als u zou kunnen investeren, waar zouden dan uw prioriteiten liggen?	Nieuw schip 1				
	Nieuwe motor 5				
	Andere vistechniek, nl. 2				
	Anders, nl. 5				
	(nieuw schip & anders) 1				
22. Heeft u nog aanvullende opmerkingen naar aanleiding van deze enquête of dit onderzoek?					
23. Bent u bereid eventueel aanvullende vragen telefonisch te beantwoorden?	Ja ☐				
	Zo ja, wat is uw telefoonnummer				
	.....				
	Nee ☐				

Bijlage G. Enquête gemeenten

De volgende gemeenten hebben gereageerd:

- Reimerswaal
- Harlingen
- Den helder
- Urk
- Velsen
- Den Oever
- Tholen
- Katwijk
- Sluis
- Den haag
- Goedereede
- Texel

Verder is een reactie ontvangen van gemeenten Haarlen en Schouwen-Duivenland, maar deze zijn buiten beschouwing gelaten.

Algemene gegevens

Vragen	Antwoorden
1. Naam contactpersoon	
2. Telefoonnummer contactpersoon	
3. Naam gemeente	
4. Aantal inwoners van de gemeente	
5. Beroepsbevolking	
6. Werkgelegenheid – totaal (aantal werkzame personen)	
a. primaire sector (landbouw, visserij, mijnbouw)	
b. secundaire sector (industrie en bouw)	
c. tertiaire sector (diensten)	
d. visserij (aanvoersector)	
e. visverwerking, handel en afslag	
f. toeleverende sectoren (scheepsbouw, ed.)	
7. Werkloosheidspercentage	
8. Wat zijn de drie belangrijkste sectoren in uw gemeente in termen van werkgelegenheid?	1. 2. 3.
9. Welke grotere economische agglomeraties in uw omgeving bieden werkgelegenheid aan de bevolking in uw gemeente?	1. 2. 3.
10. Is het aantal banen in uw gemeente groter of kleiner dan de beroepsbevolking?	Groter 2 Ongeveer gelijk 2 Kleiner 8

Rol van de visserij voor uw gemeente

Vragen	Antwoorden		
11. Wat is het tegenwoordige belang van de visserij voor de gemeente in relatie tot:	Groot	Matig	Zwak
a. Traditie en cultuur	9	4	1
b. Sociale cohesie	5	7	2
c. Toeristische attractie	3	7	4
d. Economie	2	7	5
12. Hoe ernstig zijn de sociale gevolgen van de beperking van de visserij op uw gemeente?	Ja	Weinig	Nee
a. Er zijn meer sociale problemen.	8	4	2
b. De sociale cohesie gaat achteruit.	7	4	2
13. Vormen vissers en vissersbedrijven een speciale groep, die ook een speciale aandacht vereist?	Nee Ja Zo ja waarom		4 10
14. Hoe ernstig zijn de economische gevolgen van de beperking van de visserij op uw gemeente?			
15. Verlies aan werkgelegenheid sinds 1995:	....	Mensjaren (of werkplekken)	
16. Verlies aan inkomen sinds 1995:	....	mln Euro	
17. Hoe heeft de gemeente gehandeld bij deze ontwikkeling? Heeft de gemeente economische instrumenten gehanteerd en zo ja, welke?			
18. Heeft de gemeente steun gekregen van de nationale of provinciale overheid en zo ja, welke?	Ja Nee		3 8
19. Hoe vaak heeft de gemeente contact met visserij verenigingen om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in de sector?	... maal per jaar		
20. Vangt het beleid (EU en/of nationaal) de sociaal-economische gevolgen van beperkingen in de visserij adequaat op?	Ja Nee		3 7
	Zo niet, welke aanvullende acties zouden wenselijk zijn?		
21. Bent u op de hoogte van de maatregelen onder de Zwaartepunt 4 van het Europese Visserijfonds en de wijze waarop MLNV hieraan invulling heeft gegeven?	Ja Nee		6 8

Bijlage H. Enquête lokale visserijbestuurders

Aantal reacties per provincie

Flevoland	3
Friesland	2
Groningen	4
N. Holland	6
Z. Holland	4
Zeeland	2
Totaal	21

Algemene gegevens

Vragen	Antwoorden
1. Naam	
2. Telefoonnummer	
3. Naam gemeente	

Huidige rol van de visserij voor uw gemeente

Vragen	Antwoorden		
4. Wat is het tegenwoordige belang van de visserij voor de gemeente in relatie tot:	Groot	Matig	Zwak
a. Traditie en cultuur	11	7	3
b. Sociale cohesie	10	6	5
c. Toeristische attractie	9	6	6
d. Economie	10	6	5
5. Hoe ernstig zijn de sociale gevolgen van de beperking van de visserij op uw gemeente?	Ja	Weinig	Nee
a. Er zijn meer sociale problemen.	12	8	1
b. De sociale cohesie gaat achteruit.	13	7	1
6. Vormen vissers en vissersbedrijven een speciale groep, die ook een speciale aandacht vereist?	Nee Ja Zo ja waarom		6 15
7a. Hoe vaak heeft u contact met de gemeente om de visserijproblematiek te bespreken?	..... maal per jaar		Gem = 2,3
7b. Was u tevreden met de resultaten van dit contact?	Tevreden Matig Ontevreden		4 13 2
8. Vangt het beleid (EU en/of nationaal) de sociaal-economische gevolgen van beperkingen in de visserij adequaat op?	Ja Nee Zo niet, welke aanvullende acties zouden wenselijk zijn?		- 20
9. Bent u op de hoogte van de maatregelen onder de Zwaartepunt 4 van het Europese Visserijfonds en de wijze waarop MLNV hieraan invulling heeft gegeven?	Nee Ja		14 6

10. Welk effect heeft de achteruitgang van de visserij voor uw vissersgemeenschap?					
	Zeereens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeeroneens
- Ik merk er niet veel van.	2	2	6	3	7
- De schwing is er uit.	4	4	7	1	4
- Gesaneerde vissers zie je niet meer.	4	4	3	3	3
- Deze gemeenschap maakt deel uit van een prachtige visserijtraditie en cultuur.	9	3	3	1	4
- Ex-vissers lopen met hun ziel onder de arm.	6	2	7	1	4
- Vissers vinden nog steeds makkelijk werk.	3	6	6	4	1
- Het is hier een vissersdorp en dat zal het hopelijk ook altijd blijven.	8	6	3	-	3
- De visserijschool kan geen leerlingen meer vinden.	5	2	10	1	1
- Vissers willen op andere vistechieken overstappen.	6	7	4	1	2
- Het is hier geen vissersdorp meer.	5	3	3	3	5
- Het is hier eigenlijk nooit een vissersdorp geweest	2	1	1	3	13
- Er is nog steeds perspectief in de visserij.	10	3	4	4	-
- Er zijn merkbaar minder vissers.	7	5	3	2	3
- Onze jongeren zijn beter opgeleid dan vroeger.	8	4	3	2	3
- De visserijgemeenschap is minder geïsoleerd dan vroeger.	9	5	3	1	-
- Ik werk in een hechte visserijgemeenschap.	4	7	3	2	5
- Ex-vissers zijn vaak blij met hun nieuwe baan.	2	3	9	2	4
- Vroeger visten jonge jongens, nu zijn het hangjongeren.	3	3	3	4	6
- Stoppen met vissen vind men een afgang.	5	3	6	2	4
11. Hoe beoordeelt u de huidige situatie van:	Zeer zwak	Zwak	Neutraal	Sterk	Zeer sterk
	1	2	3	4	5
- de visserijsector in uw gemeente	6	6	3	5	2
- de vitaliteit van uw vereniging	2	3	4	6	6
- de toeleverende bedrijven in uw omgeving	-	1	7	7	6
- de afslag	-	1	9	5	4
- de visverwerking en handel in uw omgeving	3	4	3	6	4

Toekomst

12. Hoe ziet u de toekomst van de visserij?	Zeereens	Eens	Neutraal	Oneens	Zeeroneens
	1	2	3	4	5
- Aantal faillissementen blijft voorlopig beperkt.	6	5	4	3	3
- Er gaan binnenkort bedrijven failliet.	3	9	6	3	-
- De politiek laat de Nederlandse visserij vallen.	7	8	2	3	1
- De visserij heeft toekomst in deze gemeente.	8	5	5	2	-
- De haven wordt een toeristische attractie.	4	10	1	2	2
- Onze afslag zal wel blijven bestaan.	6	5	5	2	-
- Banken zullen de visserijbedrijven blijven steunen.	2	3	11	2	1
- De visserij moet zonder overheidssteun verder kunnen.	3	7	4	2	5
- De vloot heeft nog steeds de nodige kritieke massa.	4	5	9	2	-
- De visserijgemeenschap heeft zich goed weten aan te passen aan de nieuwe situatie.	2	7	4	5	3

Bijlage I. Enquête oud-opvarenden

Aantal reacties per provincie

Flevoland	1
Friesland	3
Groningen	5
N. Holland	6
Zeeland	29
Z. Holland	30
Totaal	74

Algemene gegevens

Vragen	Antwoorden			
1. Naam				
2. Woonplaats				
3. Geboortjaar				
4. Opleidingsniveau	LO 11	MBO 65	HBO -	WO -
5. Visserijdiploma	SW3 -	SW4 -	SW5 38	Anders 34

Deze enquête bestaat uit twee delen. Als u nog in de kottervisserij werkt (als eigenaar, opvarende of walschipper), kunt u volstaan met het invullen van deze pagina. Indien u niet meer in de visserij werkt dan kunt u op de volgende pagina beginnen.

U bent nog steeds werkzaam in de visserij

Vragen	Antwoorden	
6a. Als u (mede)eigenaar bent: Wat is uw positie na de sanering van uw schip?	Ik ben aan boord van een ander schip van ons bedrijf gaan varen	1
	Ik ben walschipper geworden	-
	Ik ben met pensioen gegaan	-
	Anders, nl.	3
6b. Als u opvarende bent: Werkt u nu voor hetzelfde visserijbedrijf of voor een ander?	Hetzelfde	3
	Andere	1
7. Bent u van plan voorlopig in de visserij te blijven?	Ja	6
	Nee	-
	Misschien	1
8. Zou u ook buiten de visserij willen werken?	Ja	1
	Nee	5
9. Bent u bereid eventueel aanvullende vragen telefonisch te beantwoorden?	Ja	
	Zo ja, wat is uw telefoonnummer:	
	Nee	

Dank u, dit zijn alle vragen.

Als u niet meer werkzaam bent in de visserij, beantwoord dan de volgende vragen:

Vragen	Antwoorden
6. In welk jaar heeft u de visserij definitief verlaten?	Jaar :
7. In welke gemeente woonde u toen?	Naam gemeente:
8. Wat was uw positie?	Kottereigenaar 6 Opvarende 61 Anders 7
9. Hoeveel jaar heeft u in totaal aan boord van vissersschepen gewerkt?	Aantal jaren: Gem = 18
10. Waarom heeft u de visserij verlaten?	Kotter gesaneerd 15 Kotter verkocht 2 Faillissement - Ontslag 2 Pensioen 1 Leeftijd 3 Voorkeur voor werk aan wal 14 Privé redenen (gezin, ziekte, ed.) 7 Anders 14 (combinaties) 15
11. Voelt u zich uit de visserij gezet, of was het vooral een zelfstandig genomen beslissing?	Eruit gezet 9 Zelfstandig genomen besluit 36 Combinatie van beiden 29
12. Heeft u via uw familie of via vrienden nog banden met de visserij?	Sterke banden 27 Enige banden 38 Geen banden 7
13. Bent u werkloos geweest nadat u uit de visserij bent gestapt?	Ja 15 zo ja, hoeveel maanden Gem = 5 Ik ben nog steeds werkloos 3 Nee 54
14. Hoe heeft uw gezin gereageerd op uw vertrek uit de visserij?	Positief 47 Neutraal 21 Negatief 6
15. Hoe reageerde uw directe omgeving op uw vertrek uit de visserij?	Positief 27 Neutraal 37 Negatief 10
16. Hoeveel moeite had u ermee om de visserij te verlaten?	Erg veel 18 Veel 24 Neutraal 15 Weinig 11 Geen 6
17. In hoeverre voelt u zich verbonden met de visserij?	Erg sterk 21 Sterk 25 Neutraal 20 Weinig 6 Niet 2
18. Doet u nog mee aan activiteiten die met de visserij te maken hebben?	Regelmatig Soms Zelden / nooit
- Bijeenkomsten van vissersverenigingen?	- 4 52
- Bezoekt u visserijdagen?	25 30 14
- Leest u Visserijnieuws?	44 14 12
19. Vind u dat uw gemeente een vissersgemeenschap is?	Ja 44 Nee 29

20. Wat was uw situatie direct na uw vertrek uit de visserij?	Ik ben werknemer geworden.	46
	Ik ben ondernemer geworden.	10
	Ik was werkloos.	13
	Ik ben met pensioen gegaan.	3
21. Wat is uw huidige situatie?	Ik ben werknemer.	54
	Ik ben ondernemer.	10
	Ik ben werkloos.	5
	Ik ben met pensioen.	3
22. Bent u als werknemer van baan veranderd?	Ja	22
	zo ja, hoe vaak?	Gem= 1,9
	Nee	46
23. Moest u voor uw nieuwe werk verhuizen naar een andere gemeente?	Ja	1
	zo ja, hoe vaak?	1=1
	Nee	69
24. Heeft u als ondernemer meerdere bedrijven opgezet of erin deelgenomen?	Ja	3
	zo ja, hoeveel?	1=3
	Nee	39
25. Heeft u na uw vertrek uit de visserij steun gekregen van de overheid?	Ja	10
	zo ja, in welke vorm?	
	- Saneringspremie	8
	- Steun aan opvarenden	1
	- Anders, nl.....	1
	o	
Nee	62	
26. Heeft u, na uw vertrek uit de visserij, aanvullende opleidingen (cursussen e.d.) gevolgd?	Ja	45
	zo ja, heeft u hiervoor steun gekregen van de overheid?	
	- Ja	7
	- Nee	36
Nee	23	
27. Bent u er financieel op voor- of achteruitgegaan na uw vertrek uit de visserij?	Vooruitgegaan	24
	Gelijk gebleven	11
	Achteruitgegaan	38
28. Hoe kijken nu uw toenmalige collega's naar uw vertrek uit de visserij?	Goed aan gedaan	33
	Je had beter kunnen blijven	6
	Gemengd	16
	Ik weet het niet	18
29. Hoe oordeelt u achteraf over uw vertrek uit de visserij?	Ik was erg graag blijven vissen.	23
	Ik heb er goed aan gedaan om te stoppen.	44
	Het maakt eigenlijk niet uit.	3

Toekomst in de visserij

Vragen	Antwoorden	
30. Zou u nu opnieuw visser willen worden?	Ja	24
	Nee	50
31. Heeft u kinderen of kleinkinderen die aan boord van vissersschepen werken?	Ja	6
	Nee	69
32. Zou u uw kinderen of kleinkinderen aanbevelen om het beroep van visser te kiezen?	Ja	8
	Nee	58
33. Denkt u dat er in de komende jaren een goede boterham in de visserij verdiend zal kunnen worden?	Ja	23
	Nee	48
34. Heeft u nog opmerkingen naar aanleiding van deze enquête?		
- Bent u bereid eventueel aanvullende vragen telefonisch te beantwoorden?	Ja	☐
	Zo ja, wat is uw telefoonnummer:	
	Nee	☐